

HISTORIA ECCLESIAE

Hermán M. János*

Zwolle

A hitvalló Karl Barth elítéli Nagyváradon a bolsevizmust és a fasizmust (1936)

A Sermon of Karl Barth in Oradea (Nagyvárad),
Condemning Bolshevism and Fascism in 1936. Abstract

This sermon of the famous professor, based on the text of John 14:1, is hardly familiar for readers of Hungarian theological literature. However, it is known that a Hungarian summary was made at the time the sermon was held, and once published, an exact translation of the German text was made. Our aim is to review Barth's visit to Oradea (Nagyvárad) on 7–8 October 1936, to revisit the above mentioned sermon, as well as the short interview with Barth that was published in one of the local newspapers at that time. This interview reflects Barth's prophetic vision: bolshevism and fascism must retreat at the sight of Christian faith. There is no trace of this conversation in the Barth-bibliographies, although this interview is still crucial, even after 78 years.

Keywords: Karl Barth's visit to Transylvania and Partium, Barth's visits to Hungary in 1936 and 1948, Barth's theological influence in the Romanian Reformed Church, Barth's sermon on John 14,1 in Oradea (Nagyvárad), bolshevism and fascism.

1. Karl Barth magyarországi utazása kiegészült a sikeres romániai látogatással

A most előkerült nagyváradai Barth-interjú azért is fontos, mert eddig úgy tudták egy 1939-es levele alapján, hogy Barth feltételezhetően ettől a dátumtól kezdve tett egyenlőségjelet a bolsevizmus és a fasizmus közé, és hogy akkor állapította meg: a nemzeti szocializmus és a bolsevizmus egymásnak rokonai. Barth tehát ettől kezdve hitt a „Hitlerei” bukásában.¹ Az interjúból azonban az derül ki, hogy mindezekről már 1936-ban is beszélt nyilvánosan, Nagyváradon.

* Dr. Hermán M. János református lelképásztor (1948. szept. 7.) a Kolozsvári Protestáns Teológián szerzett lelkészi oklevelet (1966–1970), doktorjelöltként végzett tanulmányokat a Kolozsvári Protestáns Teológián (1970–1971), Bukarestben (1971–1973) és 1980–1981-ben az amszterdami Vrije Universiteit ösztöndíjasaként. Doktori címet a Károli Gáspár Református Teológián szerzett egyháztörténetből (1992). Kutatási területei: erdélyi diákperegrináció a hollandiai egyetemeken (17–18. század); a moldvai reformáció; a Váradai Biblia története; Bethlen Miklós teológiai gondolkodása; Johannes Honterus; Kuyper Ábrahám és a neokálvinizmus hatása Magyarországon.

¹ Eberhard Busch: *Karl Barth's Lebenslauf. Zweite durchgesebene Auflage.* Chr. Kaiser Verlag München 1975, 312.

Karl Barth nagyváradai fogadtatásáról

Karl Barth² 1936. okt. 7-én érkezett Nagyváradra³ Kolozsvárról. Nagyváradon a Királyhágómelléki Református Egyházkerület vezetői és hívei fogadták testvéri szeretettel. Erről az 50 évvel későbbi visszaemlékezések is tanúskodnak.⁴ Noha az esemény jelentősége elkendőztetett gyülekezeti szinten a román nacionálkommunizmus idején,⁵ mára pedig kiesett az emlékezetből – annak ellenére, hogy dr. Molnár János egyháztörténész kiemelten hívta fel a figyelmet erre a dátumra az 1936-os év jeles eseményei között –,⁶ mégis van 1956-os királyhágómelléki⁷ és időszerű európai nyoma, ugyanis a Németországi Református Szövetség 2010-ben a Jn 14,1-et választotta évi vezérigéjének, és a textus meghirdetése alkalmával többek között Barth Nagyváradon elhangzott igehirdetéséből is közöltek idézetet.⁸

² Karl Barth (1886–1968), a 20. század legnagyobb hatású református teológusa már korán ismertté vált Erdélyben. Első „jelentkezése” művei által vált lehetségessé. Bíró Mózes és a lutheránus Járosi Andor már az 1921-ben tett marburgi tanulmányútjuk során megvásárolták a *Römerbrief* példányát és azt Kolozsvárra küldték a fiatal teológiai professzoroknak. Ld. Deák Ödön: Emlémem Barth kolozsvári látogatásáról. In: *Református Szemle* 1986/4, 384. Barth első magyar publikációja a *Keresztény Magvető* hasábjain jelent meg: Karl Barth: *Jakab apostol*. Ford.: –ly.). In: *Keresztény Magvető* 58. évf. 4. füzet (1926. október–december), 197–202.

³ Erről az eseményről soha nem történt megemlékezés Nagyváradon, 2013 decemberéig pedig a látogatásnak semmilyen nyomát nem láttuk az egyházközségi és az egyházkerületi levéltárban, kivéve a korabeli polgári sajtó híradását. Az újságcikkek, illetve a nagyváradai igehirdetés németországi megjelenésének felkutatásáért e helyen is köszönetet mondok Kupán Árpádnak, Horváth Istvánnak és Téglásy Sándornak, Astridnak és Dánielnek pedig a Barth-interjú német fordításáért.

⁴ A *Református Szemle* hasábjain (1986/4) megszólaltak a látogatás akkori szemtanúi. Ld. Geréb Pál: Barth Károly előadása Kolozsváron. In: *Református Szemle* 1986/4, 351–360.; Borbáth Dániel: Szegedi Kis István hatása Barth Egyházi Dogmatikájára. In: uo. 361–367.; Sárközy Endre: Barth Károly, a professzor. In: uo. 368–370.; Molnár Dezső: Találkozásaim Barth Károllyal. In: uo. 371–377.; Mester István: Visszaemlékezés Barth Károly kolozsvári látogatására. In: uo. 378–381.; Molnár Károly: Barth Károly Nagyváradon. In: uo. 382–383.; Deák Ödön: Emlémem Barth kolozsvári látogatásáról. In: uo. 384–385.; és feljegyzései alapján a néhai M. Nagy Ottó: Feljegyzések Barthról. In: uo. 386–388. A még mindig csak megjelenés előtt álló *Partiumi Egyetemi Szemlében* (2011/2.) e tanulmány szerzője közli Barth Károly nagyváradai prédikációjának német szövegét és annak kétféle magyar fordítását a 75. éves évforduló alkalmával.

⁵ Például Papp László (1915–1998) nagyváradai püspök sem dicsekedett azzal, hogy az 1937–1938. tanévben Barth tanítványa lehetett Bázelen.

⁶ Ld. Molnár János: *A Királyhágómelléki Református Egyházkerület története 1920–1942*. Királyhágómelléki Református Egyházkerület, Nagyvárad 1999, 173.

⁷ „A látogatás után húsz esztendővel, 1956. június 12-én az aradi egyházmegye lelkészterkezte tudományos témája *Karl Barth élete és műve* volt. Erre nemcsak áldott emlékü Horváth István készítette el dolgozatát, hanem a szolgatársak is becsülettel készültek.” Molnár Károly: *Barth Károly Nagyváradon*, 383. Horváth István 1935–1936 folyamán tanult Bázelen, ld. Hermán M. János: Száz esztendő lenne dr. Horváth István teológiai magántanár. In: *Református Kalendárium a 2014. évre*. Királyhágómelléki Református Egyházkerület, Kolozsvár 2013, (158–161.) 158.

⁸ Karl Barth zu Johannes 14,1: „Ach, nicht wahr, wie armselig stehen wir immer noch da gegenüber diesem Wort! Wie wenig wissen wir immer noch damit anzufangen! So wollen wir

Az egyik nagyváradi újság így tudósított a jeles egyházi és teológiai kapcsolat eseményéről:

„Nagynevű vendége érkezett tegnap Oradeára a világ protestánsainak Barth Károly bázei teológiai tanár személyében. Barth Károly a világháború kitörése előtt egy kis svájci faluban volt lelkész,⁹ s a protestánsokra a páratlan befolyással kiható munkásságát a háború kitörésekor az a csalódás indította el benne, hogy sem a szocializmus, sem az egyház semmit sem tesz az embertelen vérengzés megakadályozására, hanem az egyik meghajol a nyers erő előtt, a másik pedig megáldja a fegyvereket. Sokévi magábavonulás és töprengés után, 1919-ben megírja „Römerbrief” című, hallatlan sikerű könyvét, melyben szenvedélyes kritikával fordul a teológia és az egyház ellen, mely szerinte csak itt a földön kíván nagyokat alkotni, de alapjában véve beteg és egyik betegágyból a másikba fekszik.

Barth Römerbriefje, valamint más harcos megnyilvánulásai indítják 1921-ben a német kultuskormányt arra, hogy meghívják a göttingeni egyetem teológiai tanszékére. A svájci származású fiatal professzor ezt követően tanít Németországban, Münsterben, Marburgban, Bonnban, míg végül a német kormány büntető eljárás megindítása mellett 1934 decemberében elbocsátja egyetemi tanári állásából, mert tanóráit nem hajlandó politikai köszöntéssel kezdeni.¹⁰ Azóta Barth a bazeli egyetem hittudora. Sűrűn járja különösen délkeleti Európát. Jelenleg Ardealban, Clujon tartott igen nagyhatású előadásokat, melyekre jellemző, hogy a cluji teológia emlékfát ültetett el tiszteletére.

Barth Károly, a bazeli református teológia világhírű tanára, kétnapos cluji tartózkodásáról, ahol sorozatos előadásokat tartott a református papság és a világi intelligencia számára, szerdán délben érkezett meg az oradeai vasúti állomásra titkárnőjével és egyik kísérőjével. A kiváló professzort az állomáson Csernák Béla lelkész, kerületi főjegyzővel az élén, az egyházkerület nagyszámú tisztelő csoportja fogadta. Barth Károly frissen, mosolyogva szállt ki a vasúti kocsiból és kedvesen kezet fogott a megjelentekkel, majd a Parkszállodában lévő lakosztályába¹¹ hajtattatott.

Délben fél kettőkor a Kék Macska külön termében közös ebédre gyűltek össze a nagy tudós tisztelői. Az ebéden Sulyok István püspök és dr. Thury Kál-

es uns denn gerade in dieser Armseligkeit gesagt sein lassen, damit es etwas mit uns anfangen: Euer Herz erschrecke nicht!“ Aus einer Predigt am 7. Oktober 1936, Reformierte Stadtkirche Großwardein, Oradea.

⁹ A kis svájci falu: Safenwil, ahol Karl Barth 1911–1921 között szolgált. Erről a korszakáról és Thurneysennel való levélváltásáról írott tanulmányt olvashatunk Klaas Vos doktorandusz tollából, amelyet Juhász István professzor vezetése alatt írt 1977-ben Kolozsváron. A 128 oldalas dolgozatot Somkeréken fordította magyar nyelvre Hermán M. János.

¹⁰ A kötelezővé tett és karlendítéses „Heil Hitler” köszönőformáról van szó, Karl Barth pedig megtagadta, hogy ezt szakrális helyen mondja ki.

¹¹ Weiszlovits Emil, a szálloda tulajdonosa személyesen fogadta Barthékat.

mán köszöntötték a vendég-tudóst, aki hálás szavakkal köszönte meg az üdvözléseket.

Délután Barth Károly megtekintette az egyházi intézményeket.¹²

Az előkészületekről a nagyváradai *Szabadság* egy négy nappal korábban megjelent rövid cikke tájékoztatta az érdekelteket, de a találkozás nyilvános alkalmairól pontos dátumot még nem közölt.¹³

A királyhágómelléki református sajtóban megjelent összefoglalóból¹⁴ is érdemes idézni:

„[...] az újavárosi templomban délután vallásos ünnepség keretében ígét hirdetett Barth Károly. Püspök úr üdvözölte a világhírű professzort, kiemelte működésének és teológiájának reformátori jellegét. Csernák Béla egyházkerületi főjegyző úr bibliaolvasása és magasan szárnyaló imádsága nyitotta meg az ünnepély istentiszteleti részét, majd Barth professzor, vállán a magyar református lelkipásztorok palástjával Molnár Károly tileagd-i lelkésszel együtt felment a szószékekben (sic!) s megtartotta nagykoncepciójú igehirdetését Ján. XIV. 1. alapján: *Ne nyugtalanodjék a ti szívetek: higgyetek Istenben és higgyetek bennem.*

Már a témaválasztásban kitűnik a nagy igehirdető, aki az ő sajátos előadói modorában hirdette úgy az Igét, hogy abban az általa inaugurált teológiai irányzatnak, az ugynevezett dialektikai teológiának minden jellegzetessége megcsillámlott.

A három részben előadott beszéd tolmácsolása gördülékeny, szép magyarságú, valóságos bravuros teljesítmény volt. Istentisztelet után a környékről nagyszámban összegyűlt lelkipásztorok, valamint az oradea-i egyház és az egyházkerület vezető egyéniségei előtt a tanácsteremben tartott nagyon értékes előadást. Utána a vendégeket¹⁵ este a Püspök úr látta vacsorán. Csütörtökön

¹² A lap főszerkesztője Hegedűs Nándor. A beszámoló címe: A bolsevizmusnak épp úgy vissza kell vonulni a hit elől, mint a fascizmusnak... Karl Barth, a bázeli egyetem tanára Oradeán. In: *Szabadság* LXVI évf., okt. 8., 2. A cikk szerzőjének nevét nem tüntették fel.

¹³ A hírt azzal vezeti be, hogy hivatkozik a „Clujon”, azaz Kolozsváron megjelenő modern egyházi folyóiratra, a *Kidőltő Szóra*, amely részletesen ismerteti Barth életét és munkásságát. Szól a nemzetközi események alatti (sic!) állásfoglalásáról, méltatja bátor küzdelmét, amelyet a keresztyén egyház szabadságáért vív. „Városunkban ez alkalommal az egész Egyházkerületből fognak érkezni érdeklődők, hogy a predestinációról szóló előadásának és *Az Egyház szabadsága* című beszédének hallgatói legyenek.” [Hegedűs Nándor]: *i. m.* 3.

¹⁴ M. K. [Molnár Károly]: Dr. Barth Károly látogatása. In: *Reformátusok Lapja* 1936 nov. 1, 389.

¹⁵ A püspöki vacsorán jelenlévő vendégek a következők voltak Barth kísérete mellett: dr. Thury Kálmán főgondnok és felesége, Csernák Béla főjegyző, Soós István ügyvéd, Vargha László és felesége. Ez lehetne az az egyetlen adalék, amelyet Gálfy Zoltán csupán ötmondatos híradásában találunk; ld. Gálfy Zoltán: Barth Károly Kolozsvárt és Nagyváradon. In: *Református Szemle* 1986/4. 341. A vacsora résztvevőinek névsora Molnár Károly szerint: Vasady Béla, Thury Kálmán és felesége, Csernák Béla, dr. Soós István, Vargha László és felesége, Vaday Béla esperes (Molnár Károly apósa) és, amint írja: „[...] ha nem csalódom, Thurmezei evangélikus lelkész”. Thurmezey evangélikus lelkészről illetően Molnár Károly már nem emlékszik pontosan, 1898–1944 között Materny Imre szolgált a lutheránus gyülekezetben. Ld. Molnár Károly: *Barth*

délelőtt Barth megtekintette az árvaházat¹⁶ is, majd tovább utaztak Pápára,¹⁷ s csak azután tér haza Bázembe.”

A szerda esti püspöki vacsora témájára a minden kétséget kizárólag jelen lévő Molnár Károly így emlékszik 50 év múltán:

„Érdekes volt az az átfogó szempont, amellyel Barth az együtt élő népek helyzetét nézte. A világ legtermészetesebb hangján kérdezte, hogy kerestük-e a kapcsolatot az ortodox egyházzal, s imádkoztunk-e azért, hogy ők segítségül jöjjenek, mint Jézus Krisztus egyházának tagjai? Vagy azt képzeljük, hogy ők nem tartóznak bele és így nem érdekli őket a közös üdvösség? Ezzel a hitreutalással megszabta a professzor az egész este beszélgetésének a hangulatát, hogy a kérdéseket az evangélium szempontja szerint kell megoldani és megoldásokat remélni.”¹⁸

A novemberi közgyűlésen Sulyok István püspök tömör fogalmazással tekintett vissza az általa is világhírűnek tartott professzor „örökké emlékezetes”, elragadtató szolgálatára:

„Hétköznap este volt, szinte ömlött az eső, de azért színültig megtelt a nagytemplom hívekkel, akik szinte visszafojtott lélekzettel (sic!) hallgatták meg a nagy ember fejtegetéseit – akik németül tudtak, ennek a nyelvnek nagy művészettel kezelt formájában, a többiek pedig Molnár Károly nagyváradi-újvárosi segédlelkész elismerésre méltó tolmácsolása útján.”¹⁹

A *Szabadtság* említett, okt. 4-i beharangozó cikke tudni vélte, hogy az istentiszteleten Vitályos Ilonka vezérletével lép fel a Kálvin Énekkar, és hogy Vársárhelyi Sándor orgonista vezeti a gyülekezeti éneklést.

Károly Nagyváradon, 382. és Mátyás Attila: *A nagyváradi evangélikus egyházközösség története*. Partiumi és Bánsági Múemlékvédő és Emlékhely Társaság, Nagyvárad 2012, 48.

¹⁶ Az 1936 okt. 19-én Bázembe érkező élesdi segédlelkész, Tőkés Béla, esztendő múltán a tanulmányútjáról haazatérve adományt hoz magával. Az erről szóló, kivágott újságcikket (talán a *Református Híradó*, 1937) Weltiné Bertha Elisabeth Schneider őrizte meg, és a nálunk lévő füzetében található. Ebből idézünk: „Ezzel a testvéri örvendezéssel (Kol 2,5) gondol reánk és figyeli Árvaházunk fejlődését a mi kedves svájci jóakarónk Frau Konsul Henry Welti, aki hallva most is, hogy Árvaházunkat bővítjük, a baseli egyetemről hazaérkező Tőkés Béla tiszteletes úrral 1000 Lejt küldött a következő sorok kíséretében: 'mit höfl. Grüssen an Herrn Pfr. Csernák Béla für das Waisenhaus in Oradaea 1000 Lei. Basel, 30. 6., 37.'”

¹⁷ Az információt pontosítjuk: az előadások tartására előbb Budapestre utaztak, azután Pápa megjárása után Győrig kísérték őket Vasady Béla. Ld. Vasady Béla: *Az Ige útján sántikálva. Teológiai önéletrajz*. A Debreceni Református Teológiai Akadémia Egyháztörténeti Tanszékének Tanulmányi Füzetei. Debrecen 1993, 84. és 96.

¹⁸ Ld. Molnár Károly: *Barth Károly Nagyváradon*, 382–383.

¹⁹ *A Királyhágómelléki Református Egyházkerület Nagyváradon 1936. november 25-én, a Református Egyház Kulturpalotájában tartott évi rendes közgyűlésének Jegyzőkönyve*. Az Egyházkerület hivatalos kiadványa. Nyomatott Deutsch testvérek könyvnyomdájában Resitán, 1937, 21.

Az idézett forrásokon kívül még több hazai dokumentum lappanghat ennek a kiemelkedő váradai eseménynek leírásáról, hiszen lehetetlen, hogy csupán a nagy példányszámú nagyváradai lapok őrizték volna meg egy ilyen nagy horderejű „svájci vizitáció” emlékét és annak részleteit és visszhangjait.²⁰

Az akkori Siguranța irattárában is érdekes adatokra találhatnánk, ugyanis a magyarországi és romániai hírszerzőket egyaránt érdekelte Barth látogatásának esetleges politikai célja. Jellemző, hogy a Barth iránti bukaresti érdeklődés ebben a vonatkozásban később is olyan méretű volt, hogy kérésükre 1961 nyarán dr. Juhász István rektorprofesszor egy 21 oldalas román nyelvű Barth összefoglalót küldött a Vallásügyi Államtitkárságnak,²¹ és ahogyan sejtjük, a feljelentők ellenében, mintegy Barth tanításának a védelmében.

²⁰ Búthi Sándor püspök megemlíti egyik tanulmányában a Barhtal való korai találkozását, de annak részleteiről nem ír: „Azóta, hogy 1936-ban közöttünk járt, csak 1959-ben, otthonában találkoztam vele. Feledhetetlen és egy életre érvényes tanítás marad számomra mindig mosolygó reménykedése és szavaiban a hit csodálatos felragyogása. A hitnek azt az emberét hallgattam, aki tudja a magasságosnak a tudományát, és aki látja a mindenhatónak látását, leborulva és nyitott szemekkel (IV. Mózes 24:16). A több mint egy óráig tartó beszélgetés folyamán értettem meg igazán, hogy miért utasít el Istenről szóló tanításában és életében minden rezignációt és szkepszist.” Búthi Sándor: Isten megismerése Barth teológiájában. In: *Református Szemle* 1966, szept.–dec., 5–6. sz., (308–318.) 309. Búthi Sándor teológiai irányultságának „fejlődéséről” tanúskodnak a korábbi, hivatalos szintű megnyilatkozásai. Ld. Molnár János: *A Nagyvárad (Királyhágómelléki) Református Egyházkerület története 1944–1989*. Királyhágómelléki Református Egyházkerület, Nagyvárad 2001, 134.: „Búthi hivatkozási alapja, mint majd minden szocializmust pártoló kortársáé a dialektikai teológia. Kedvence másokkal ellentétben nem Barth, hanem Thurneysen. Ardayhoz és Vásárhelyihez hasonlóan öniszolálásul gyakran idézi a magyarországi ref. egyház hangadóit, elsősorban Bereczky Albertet. A fenti álláspontot képviselte már az ötvenes évek elején is, karrierje nyilván nem a véletlen műve. Vö. Búthi S.: *Időszzerű igehirdetésünk kérdései*. Református Szemle, 1951. május.” Az 1960-as évek közepén végzett püspöki vizitáció alkalmával Búthi Sándor a Barth-féle *Kis Dogmatika* egyik idézetével győzködte a világbéke iránt pesszimista atyafiakat, hogy ti. az egyházat nem szabad összetéveszteni annak céljával. Ld. Molnár János: *A Nagyvárad (Királyhágómelléki) Református Egyházkerület története 1944–1989*, 160.

²¹ A román nyelvű Barth-ismertető szerzői elsősorban Horváth István és Geréb Pál. Nemcsak a román, hanem a magyar nyelvű alapszöveg is fennmaradt Juhász István javításaival. A kísérőlevél is a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet könyvtárában található 1075 472 sz. alatt. „Dr. Juhász István / Rectorul Institutului Teologic Protestant Unic de Grad Univ. / Cluj, P. Malinowski, nr. 13. / Nr. 1450/961. / D-ei Sale / D-lui Dumitru Dogaru / Secretar General al Departamentului Cultelor / București / DOMNULE SECRETAR GENERAL, / Cu onoare Vă înaintez referatul despre biografia și tezele mai importante ale profesorului Karl Barth. Cu onoare raportează, că referatul a fost pregătit de asistentul Horváth István și revizuit de un colectiv al teologilor reformați. Cu onoare raportează că Horváth István a fost discipolul lui Karl Barth, mult apreciat și iubit de acest mare teolog al zilelor noastre. Referatul a fost pregătit în primul rând în baza operei *Kirchliche Dogmatik* a lui Barth. Primiți Vă rog, Domnule Secretar General, expresia deosebitului meu respect. / Cluj, la 27 iulie 1961. / Dr. Juhász István Rector.” Ezen adatokat Jeney Tamás és Kurta József testvéreimnek köszönöm.

b) Barth magyarországi és erdélyi látogatásának előkészítése és az út célja

Olvasmányaink alapján arra következtetünk, hogy Barth magyarországi és erdélyi látogatásáról már 1930-ban komoly előkészítő beszélgetések folytak. Erről Mindszenti Nagy Ottó²² bonni naplófeljegyzései tanúskodnak. Négy magyar diák kereste fel május 3-án a szép lakásában, ahol ez tisztázódott: „Nem megy hozzánk, mert *Dogmatikáját* kell megírnia.” Az 1930 jún. 4-i bejegyzés pedig ez:

„Barthnál már voltam is, beszéltem vele egyházunkról. Kedves, kicsit ügyetlen, kitérdelt nadrágú, rosszul öltözködő ember. Arca barna, de világoskék szemekkel. Sokat pipázik. Könyveket kértem tőle, s ő megígérte, hogy megadja, amire csak szükségem lesz, ha megvan neki.”²³

Kétségtelen, hogy dr. Vasady Béla²⁴ volt az a felkészült és csendes megegyezéssel kijelölt személy, aki végül sikeresen hívta meg Barthot a magyar református egyháztestek meglátogatására és előadások tartására, és ő volt az 1936-os körút főszervezője. Teológiai önéletrajzában, amelynek angol változata 1985-ben látott napvilágot, nem mulasztja el leírni az első találkozásuk körülményeit:

„1935 nyarán feleségemmel nyugateurópai körútra mentem. Németországi és franciaországi lelkész és professzor barátaink meglátogatása után útunk legfontosabb állomásai Svájcban voltak. Genfben résztvettünk a Keller Adolf által vezetett ökuménikus szeminárium programjában. Majd pedig Brunner Emil²⁵ és Barth Károlyt látogattuk meg. Abban az időben nagyon kieleződött a feszültség a két kiváló teológus között. Mindkettőt nyaralóhelyén kerestük fel, de egyikőjünkkel sem közöltük azt, hogy a másikat is meglátogattuk.

Barthtal Zürich mellett, Bergliben tölthettünk egy egész napot, jó barátjának és mecénásának, Pestalozzinak a nyaralójában. Azelőtt pár hónappal volt kénytelen németországi tanszékétől megválni, s nagy lelkesedéssel beszélt a német hitvalló egyház küzdelméről és az abban való részvételéről. Örömmel fogadta el meghívásunkat egy 1936. évre tervezett magyarországi és erdélyi körútra.

²² Barth első erdélyi hallgatója M. Nagy Ottó volt Bonnban, az 1929–30-as tanévben. Ld. László Dezső: M. Nagy Ottó 1903–1946. In: *Református Szemle* 1973/5–6, (422–429.) 423.

²³ M. Nagy Ottó: *i. m.* 386. M. Nagy Ottó eredeti teológusként önállóan értelmezte Barthot. Ld. László Dezső: M. Nagy Ottó életrajza. In: Varga László (szerk.): *M. Nagy Ottó, az egyéniségformáló tanár.* (Lekt. Hermán M. János.) A Királyhágómelléki és az Erdélyi Egyházkerület közös kiadása, Kolozsvár 2011, 8–25.

²⁴ Vasady Béla 1902. december 30-án született Nagyváradon és 1992. október 5-én hunyt el a Michigan államban fekvő Grand Rapids-ban.

²⁵ Brunner erdélyi (Marosvásárhely, 1935. márc. 13–16.) és magyarországi látogatása egy évvel előzte meg Barth körútját. Brunner a *Natur und Gnade: zum Gespräch mit Karl Barth* (1934) c. művében kifejti, hogy az ember nem vesztette el teljesen az „istenképét”, és így a keresztyén hitnek mindig maradt egy kapcsolódási pontja. Barth gyors reakciója: *Nein! Antwort an Emil Brunner* (1934). Ld. még László Dezső: Brunner Emil Erdélyben. In: *Kiáltó Szó* IX. évf. (1935), 44–46.

Érdeklődésére, miről tartson előadást, az eleveelrendelésről és az egyház szabadságáról (az államhoz való viszonyáról) szóló témákat javasoltam. A második téma időszerűségét azonnal átlátta, az eleveelrendelést illetően azonban megkérdezte: Miért? Mikor megtudta, hogy a török hódoltság korából származó határok következtében Magyarországon még most is vannak, akik a predestinációs hitet egyszerűen a fatalizmussal azonosítják, szemei felragyogtak, s megígérte, hogy debreceni és kolozsvári nagy előadássorozatát *Isten kegyelmi kiválasztásáról (Gottes Gnadenwahl)* fogja tartani.²⁶

Esztenő múltán Vasady Béla arról vall, hogy azért vállalt részt Barth magyarországi, délvidéki²⁷ és erdélyi körútjának előkészítésében, mert Barth személyében és életében a reformátori kiválasztottság és a megtartás tudatának kiváló képviselőjét látta, aki igehirdetésében és teológiai munkásságában mindig arra a szent ügyre mutatott, amelynek szolgálatában áll.

A magyarországi meghívás ténye – ezt 1936 szeptemberére tervezve – már 1935 augusztusában nyilvánosságot kapott a *Református Élelben*, egy Karl Barthot fényképekkel is bemutató lelkes beszámoló keretében.²⁸

Itt kell megemlítenünk, hogy Karl Barth eredeti, autóhasználattal eltervezett programja szerint a délvidéki magyar egyházlátogatás helyszíne Feketics (Szerbia) lett volna, ahol szintén a *Népegyház – szabad egyház – hitvalló egyház* címmel tartott volna előadást.²⁹ Ismeretes, hogy Nagyszebenbe is szívesen ellátogatott volna, de Viktor Glondys, az egyháza „semlegességét” féltő szebeni szász lutheránus püspök elutasította Barth ezirányú kérését. Sőt: a fennhatósága alá tartozó lelkészeknek még azt is megtiltotta, hogy részt vegyenek Barth kolozsvári előadásain.³⁰ Az utazás állomáshelyeinek sorrendje végül is a következőképpen alakult: Debrecen, Sárospatak, Kolozsvár,³¹ Nagyvárad, Budapest és Pápa.

²⁶ Vasady Béla: *Az Ige útján sántikálva*, 83–84.

²⁷ A délvidéki látogatás valamilyen oknál fogva elmaradt.

²⁸ Dr. Vasady Béla: Egy nap Barth Károllyal. In: *Református Élet* 1937. aug. 17. szám, 262–263. Ezt a kellemes hangú, Barthtal együttérző cikket Nagy Barna fordította németre, Vasady pedig elküldte Barthnak a magyar lapszámokkal együtt.

²⁹ Busch, Eberhard: *Karl Barth's Lebenslauf. Nach seinen Briefen und autobiographischen Texten*. Chr. Kaiser Verlag, München 1976, 292.

³⁰ Ferencz Árpád (szerk.): *Világok vándorai. Úti beszámoló Karl Barth 1936-os és 1948-as magyarországi látogatásáról. Karl Barth és Vassady Béla levelezése. A Debreceni Református Hittudományi Egyetem Karl Barth Kutatóintézete, Debrecen 2007*, 50. Erről bibliográfia Ferencz Árpád nyomán: Ulrich Andreas Wien: Briefwechsel zwischen Karl Barth und siebenbürgischen Pfarrern in den Jahren 1930–1947. In: *Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde*, 1995/18, 147–172. 2. Hans Beyer: Karl Barth und der Kirchenkampf in Siebenbürgen. In: *Die Spur. Vierteljahresschrift für evangelische Lehrer in Deutschland*, 1963/3, 119–125. Árpád Ferencz: *Der Einfluss der Theologie Karl Barths auf die Reformierte Kirche Rumäniens*. Theologischer Verlag Zürich, Zürich 2005.

³¹ Karl Barth kolozsvári látogatását a Kolozsvári Református Teológiai Fakultás tanárai szervezték. Ennek első nyoma az 1936. jún. 11-én tartott tanári ülés jegyzőkönyve, amely arról tanúskodik, hogy okt. 5–6. napjaira előadások tartására hívják meg, s erről a szász lutheránus egyházat is értesítik, hogy alkalomadtán ők is meghívassák Barthot Nagyszebenbe. Továbbá

Vasady professzor 9 pontos válaszát, amely megvilágítja, hogy miért kérték fel Barthot a magyarországi és erdélyi körútra, Ferencz Árpád nyomán³² foglalkuk össze. Az indoklások felsorolása azzal kezdődik, hogy Barthot azért hívták meg, mert igaz teológusként iratkozott be a Szentírás és a Szentlélek iskolájába; megállapításait az Ige mértéke alá helyezi; teológiájában Kálvin tanítványának bizonyul; Kálvinhoz hasonlóan csak „egyházi tanító” kíván lenni, és a magyar teológusok közötti személyes jelenléte, akárcsak Hollandiában vagy Skóciában, a teológiai továbbképzés szükséges voltát húzza alá. A rendezők pedig számíthatnak arra, hogy jelenlétében megtermékenyítő vita bontakozik ki a barthi teológiával. (Az előadásokat követően ezt lehetővé is tették mindenütt.) Továbbá azt is remélik, hogy Barth magyar reformátusokkal folytatott eszmecsereje és a magyar egyházi életéről szóló híradás bekerülhet a világ protestantizmusának érdeklődési körébe. Mivel Barth fontosnak tartotta a nemzeti öntudat keresztyén megítélését, ezt a kérdést is személyesen hozza közel a trianoni traumát átélt magyarsághoz.

Barth érzékeny rezdülésű magyar teológustársai szintén felismerték: a hatalmaskodó parancsuralmi korszak idején az egyháznak lelki erőre van szüksége ahhoz, hogy a lelkiismereti szabadság mentsvárává legyen. Mivel Barth *confessor*-ként lépett fel az akkor már totalitáriussá vált német állam egyházellenességével szemben, így már a pusztán jelenléte is tüntető volt a német birodalmi egyház ellenében.³³ Példázta a keresztyén szabadság szerinti döntést, lelki ellenállásban nem maradt néma, és ezért hiteles volt Magyarországon és Erdélyben. „Ilyen hitvallónak lenni az egyetlen, Istennek is tetsző keresztyén politika.”³⁴

Meghívóinak váradalmát igazolva, Barth minden alkalmat megragadott arra nézve, hogy kétségbe vonja a németországi nemzeti szocializmus erkölcsi legitimitációját. Amellett, hogy a két hét leforgása alatt bővebben³⁵ nyerhetett bepillantást a magyarországi, illetve a romániai életbe, ő mindenütt bizonyosságot tett arról, hogy egyetlen célja az Ige szolgálata, és azt akarta, hogy őt csak ezért a szolgálatáért szeressék.³⁶ Romániai hallgatóival, akik az 1935–1936-os tanévben

vállalták, hogy a határtól Kolozsvárig és innen vissza, megtérítik az útiköltségét. Ld. Gálfy Zoltán: *i. m.* 339.

³² Ferencz Árpád (szerk.): *Világok vándorai*, 10. Ferencz Árpád forrását ld. a Vasady Béla által szerkesztett és Debrecenben 1935-től megjelenő folyóiratban: *Igazság és Élet* 1936/II., 393.

³³ Utalnunk kell itt Kiss Béla ismertetéseire, aki már 1934-ben az erdélyi olvasók elé tárta a németországi parancsuralmi helyzetet, az egyházak hatalommal szemben tanúsított dacolását, Barth üldözését és eltávolítását. Ld. Kiss Béla: A német egyházi helyzet legújabb eseményei. In: *Az Út* 1934/10, 234–239.

³⁴ *Igazság és Élet* 1936, 394.

³⁵ Barthot Josef Hromadka cseh teológus hívta meg Prágába és kísértte el 1935 augusztusában először Budapestre. Kíséretében volt Charlotte von Kirschbaum kisasszony és Pestalozzi Rudolf. Ld. Gálfy Zoltán: *i. m.* 338. Ld. még Barth Bázalból 1935. szept. 28-án keltezett levelét Vasady Bélához, amelyben arról ír, hogy első budapesti utazásuk alkalmával – egyebek között – a náluk lévő Masaryk-könyvek miatt sem akarták engedélyezni beutazásukat Magyarországra, de végül csak megérkeztek Budapestre.

³⁶ Vasady Béla: *Az Ige útján sántikálva*, 85.

tanultak Bázélben (Farkas Jenő, Horváth István, Horváth Jenő, Kiss Árpád),³⁷ a lakásán találkozott, és arra kérte őket, hogy adják át otthon üzenetét: fogadtatása szerény legyen!³⁸ Ennek a találkozásnak időpontját nem sikerült kiderítenünk.

Kétségtelen, hogy a sajtóban történt híradás jól átgondolt tervet követett: a Tavasz Sándor által szerkesztett *Kiáltó Szó* augusztusi és szeptemberi összevont, mondhatnánk Barth-száma már jóval a vendégek érkezése előtt megjelent.³⁹

Karl Barth nagyváradi nyilvános programja következőképpen áll össze a korabeli sajtóhírek, Vasady Béla és Charlotte von Kirschbaum kisasszony útibeszámolója alapján: okt. 7-én kora délután érkeztek Nagyváradra; este hat órakor az újvárosi református egyházközségben prédikált; istentisztelet után az eleve elrendelés tanárról tartott előadást a tanácsteremben; este hivatalos vacsora mellé ültek; másnap, okt. 8-án, az elutazás előtt tekintették meg az árvaházat.

A látogatásról fennmaradt általános benyomások

Ez a tanulmány az elérhető források alapján összegezi a Barth bő huszonegy órás nagyváradi szolgálatának emlékét és teológiai hozadékát. Legszívesebben a Barth saját maga által feljegyzett élményeit szeretnénk feleleveníteni, de mostani ismereteink alapján ez igen kevés. Tudunk zsebnaptára bejegyzéseiről és az 1936-os utazás kapcsán a levelezésében fennmaradt utalásait is megemlíjük, de ezekből sem áll össze a körút nyoma. Segítségünkre szolgál azonban Charlotte von Kirschbaum titkárnő írása, amelyben világunkat illető reflexiókat találunk. Az 1936 decemberében kelt útibeszámoló igen-igen fontos

³⁷ Az udvarfalvi Farkas Jenő (sz. 1908), 1935. nov. 2-án érkezett Bázélbe. Előtte két évig Montpellier egyetemén tanult. Bázélből 1936. aug. 14-én tér haza, Weltiné Bertha Elisabeth Schneider társaságában. Horváth István (sz. 1913) 1935. okt. 19-én érkezett Bázélbe, ahonnan 1937 márciusában tér vissza. Ösztöndíjat a Welti családtól vagy Weltiné közvetítésével kapott, aki sajátkezűleg ezt jegyezte fel a neve mellé: „Am 12 Juli 1935 sagte ich Horváth István unser Stipendium zu.“ Horváth Jenő aninószai családós lelkipásztor 1936. ápr. 8-án érkezett Bázélbe, visszaindult 1936. júl. 7-én. Doktori dolgozatát a bázeli miszióról írta, példányt küldött Weltinének és Hartenstein professzornak. Kis Árpád nős lelkész, Bodos lelkipásztora, 1935 decemberében érkezett Bázélbe, és 1936. júl. 8-án indult haza.

³⁸ Ld. Gálfy Zoltán: *i. m.* 339. Barth a látogatása utáni esztendőkből is szívesen látta lakásán a kolozsvári hallgatókat. Így került sor annak az albumnak a megtekintésére is, ahol Sárközy Endre ülteti az egyik fát Barth tiszteletére a kolozsvári Teológia kertjében. Ld. Sárközy Endre: *i. m.* 368. A fénykép újabban a *Református Szemle* 2013/1. számában is látható a 80. oldalon. Sárközy Endre a kapa nyelét fogja, ő a képen nem látszik.

³⁹ Ld. Dávid Gyula: Az egyház a Szentlélek vezetése alatt. In: *Kiáltó Szó* 1936, 80–81. Tavasz Sándor: Barth Károly küldetése. In: *Kiáltó Szó* 1936, 94–95. Czirják János: Barth egyházpolitikai küzdelme. Németországi események. Barth elvi állásfoglalása. Barthot megfosztják egyetemi tanszékétől. In: *Kiáltó Szó* 1936, 98–101. Járosi Andor: Barth és a társadalmi kérdés. In: *Kiáltó Szó* 1936, 101–102.

dokumentum. Címe: *Levél keleti őszi utazásainkról*. Megszólítása: „Kedves barátaim Északon, Keleten, Nyugaton és Délen!”⁴⁰

Barth közeli munkatársa mindkettőjük nevében írja:

„Az örömteljes szeretet és boldog várakozás, mellyel mindenütt, Debrecenben, Sárospatakon, Kolozsváron, Nagyváradon, Budapesten és Pápán bennünket fogadtak, újra és újra felélesztette szolgálatra való készségünket. Talán egyetlen európai nemzet sem gyakorolja oly mesterien a vendégszeretet művészetét, mint éppen a magyar.”⁴¹

Jó megfigyelőkészségére vall, hogy kísérőjük segítségével általában érzékeli az optimális vendéglátás hagyománya és az életszínvonal körüli különbségeket:

„Megeshet, hogy ez a fénylő, ragyogó arckifejezéssel párosuló kedvesség, ez a valóban túlradó és mindent elborító vendégszeretet azt a veszélyt is magában hordozhatja, hogy a vendég tévedésbe esik, s ott is jólétet és bőséget feltételez, ahol máskor és egyébként a szegénység az úr. Ha Vasady professzor személyében nem egy olyan emberrel találkoztunk volna, aki nekünk nem őszintén és kertelés nélkül mondott volna el mindent e népről, minden bizonyonnyal nagyon gyakran és érthetetlenül csóváltuk volna a fejünket a nyilvánvaló ellentmondások láttán. De így nem volt okunk rá.”⁴²

A továbbiakban von Kirschbaum kisasszony meleg hangú, elemző leírásának néhány észrevételét és megállapítását emeljük ki. Véleményünk szerint ő néha a keresztyéndemokrata és vallásos szocialista szemüvegén keresztül vizsgálta a társadalmi helyzetet és a magyarok történelemhez való viszonyulását. Ezért kategorizálásait, a magyarok jellemzését kritikus szemmel kell olvasnunk és értékelnünk, legalább annyira, mint amennyire ő próbálta tiszteletreméltóan áttekinteni a feszültségekkel terhes kelet-európai helyzetet. Becsületére váljon, hogy az olvasót figyelmezteti is arra, hogy Karl Barthtal együtt nem láthatnak mindig a dolgok mélyére. Mindenképpen jelentős számunkra annak a feltérképezése, hogy a helyszínen milyen tapasztalatokat szereztek a magyar egyházi életről. Közben ne felejtsük, hogy alkalmi történelemtanáraik akadémista lelkipásztorok voltak.

„Hallottuk e nép forró, szerető szívének a dobogását, és iránta való mély együttérzéssel tanultuk megérteni azt, hogy e nemzet, heroikus múltjába kapaszkodva, féktelen hatalomvágygal terhelve miként viseli el fogcsikorgatva a ‘jelen’, amely önkény és elnyomás, s amely persze évszázadok óta tart. [...]”

⁴⁰ A fordítás alapjául szolgáló kiadás: Kirschbaum, Charlotte von: *Brief über unsere Herbstreise in den Osten (Ungarn und Siebenbürgen 1936)*. Erläutert und mit Anmerkungen versehen von Árpád Ferencz. Hrsg. von Michael Landwehr. Schriftenreihe der Karl Barth-Gesellschaft e. V. Eigenverlag der Karl Barth-Gesellschaft, Bünde 2000.

⁴¹ Ferencz Árpád (szerk.): *Világok vándorai*, 32.

⁴² Uo.

A magyar nép vállán a Habsburg-uralom terheit – melyet a török hódítók kegyetlen pusztítása előzött meg – a trianoni békeszerződés még súlyosabb terhei váltották fel. De saját nagyságukba vetett szenvedélyes hitüket senki és semmi sem volt képes kioltani. Sőt ellenkezőleg. Minél elviselhetetlenebbé lett az elnyomatás, annál szenvedélyesebben, patetikusabban emelte fel a fejét a magyar ember. Figyelemre méltó, hogy a nemzeti pátosz tekintetében is különbséget lehet tenni az erősebb és a kevésbé erős hitelesség, szavahihetőség fokozatai között. [...]

Talán az sem jelentéktelen, hogy itteni utazásaink során a pátosznak egy olyan sajátosan magyar megjelenési formájával is találkoztunk, mely sokkal elsőpróbb erejű és sokkal szükségszerűbben tör fel a felszínre, mint a pátosznak általunk eddig ismert összes formái. Talán azért, mert itt az élethez való ragaszkodás, az élet igénylésének töretlen naivitása minden reflexiót elutasít és megvet, így az ideológiai keretek között jelentkező nagyfokú gonoszságot és embertelenséget is. [...]

Üdítő gyermeki lelkület és nyíltság párosul az önábrázolás, a jó értelemben vett önmutogatás ellenállhatatlan kényszerével. Erre utalnak az itteni református teológiai akadémiák dísztermei is, melyeknek még hátsó falai is dicső ősök és neves kortársak olajfestményeivel vannak teleaggatva. Mindez az idegent, ha nem is szándékosan, de egyértelműen annak a népnek a méltóságára és jelentőségére emlékezteti, melynek most éppen ő a megtisztelt vendége. [...]"

Annnyira megindító volt számunkra a magyar lét és lelkület énekben és éneklésben is jelentkező sajátossága, akár az egyetemisták körében, akár az egyházi rendezvények során, így például az egyetem ünnepi évnyitója alkalmával a debreceni templomban. Csatadalként hangzottak fel a korálok, eredetiségükben, súlyukban, valamint sajátosan magyaros idegenségükben igazán mély benyomást gyakoroltak reánk.⁴³

„Így lett számunkra egyre érthetőbbé, ez alkalommal is, Magyarországnak a szomszéd európai népek közötti izoláltsága, melyen éppen a velük szemben táplált előítélettel és megvetéssel próbált úrrá lenni. Lenézte és gyűlölte őket, hiszen egyformán gyarapodtak és gazdagodtak a magyarság kárára, északon a csehszlovákok, keleten a románok, délen a jugoszlávok. [...]

„E vitális és egyben oly arisztokrata nép között él a szigorúan kálvinista karakterű református egyház. Világos, hogy ez a szembenállás és egymásnak feszülés problémákat is hordoz magában. A nehézség abban áll, hogy a szó igazi értelmében egyáltalán szabad-e, lehet-e egy ilyen szembenállásról beszélni?“⁴⁴

Amint látjuk, Barth titkárnője fontosnak tartott egyfajta okfeltáró, megértést elősegítő elemzést készíteni, amiért csak hálásak lehetünk az utazásuk lefolyásának és az ismereteik kiértékelésének a szempontjából.

⁴³ Ferencz Árpád (szerk.): *Világok vándorai*, 33.

⁴⁴ Uo. 34.

A magyar–román határ átlépésének megtapasztalásakor támadt érzéseiket⁴⁵ szintén idézzük:

„Minél közelebb kerültünk a román határhoz, láthatóan annál idegesebb lett Vasady professzor. Ezen az útszakaszon az embernek feltétlenül egy magyarral kell együtt utaznia, hogy valóban láthassa és megtapasztalhassa, hogy mit is jelent az, hogy Erdély, valamint a közte és a magyar határ között elterülő egykori magyar terület, a Partium széles sávja immár román uralom alatt áll. A világháború óta mi nyugat-európaiak is abban a hitben élünk, hogy magunk is sok mindent tudunk a nemzetek gyűlölködéséről és a ‘határok’ démoni mivoltáról.

De eddig még sohasem találkoztunk azzal a jéghideg gyűlölettel és mély megvetéssel egyik részről, és azzal az ostoba és brutális provokációval a másik részről, mely ott feszül e két ország, Magyarország és Románia között.

A Nagyváradhoz egészen közeli kicsi határállomáson alighogy kiszáll az ember a vonatból, s belép a vámterületre, nyomban román katonák veszik körül, akik feltűnő, régi porosz sisakot viselve, meztelen szuronnal állnak el minden kijáratot. Jaj, ha valakinek nincs rendben az útlevele, vagy a kofferjében tiltott árut rejteget! Természetesen minket már előre felkészítettek arra, hogy néha az útlevél nincsen rendben, illetőleg a csomagnak kell gyanúsnak lennie, hogy a szolgálatban lévő tisztviselő némi nyereséghez jusson. Gúnyos mosollyal gyakran meséltek már nekünk ilyen és ehhez hasonló történeteket a románok ravaszágáról és megvesztegethetőségéről. Mi nem látunk igazán a dolgok mélyére, csak azt látjuk, hogy a szenvedés, a fájdalmakat okozó ellenségeskedés és elnyomás kiapadhatatlan forrása maga a két nemzet különbözősége. Fogcsikorgatva tűrik az itt élő magyarok az idegen uralmat, s minden bizonnyal a románok is tanácstalanul és felkészületlenül állnak egy olyan feladat előtt, melyhez még nem nőttek fel, s így mást nem is tehetnek, mint hogy fényes szuronyaik alá menekülnek! Mi nem beszéltünk egyetlen románnal sem, de mégis belénk vésődött az érzés, hogy e két szomszédos ország puskaállattal tele hordott rejt magában, mely egy napon talán mindkét ország katasztrófáját okozhatja.”⁴⁶

Charlotte von Kirschbaum 1936 karácsonyára írta meg a maga útibeszámolóját, s ebben plasztikus leírását olvashatjuk Barth kolozsvári fellépésének, kalotaszegi látogatásuknak és nagyváradi jelenlétüknek, amelyre még visszatérünk. Az utazás céljának számítható tudományos misszió és az ország állapotának felderítése sikeres volt az ő lehetőségeihez képest.

A lelkes munkatárs tollából származó visszatekintés feladatként jelöli ki az egyház egységének újrafelismeréséért való könyörgést. Látomásosan beszél Is-

⁴⁵ Molnár Károly emlékezése szerint, amikor Romániába érkeztek, Sulyok püspök megbízásából ő fogadta Barthot, von Kirschbaum kisasszonyt és Vasady Bélát. A vámvizsgálat gyorsan lezajlott, mivel a vámtiszt színésznek nézte Barthot a bőröndjében talált számos fényképe miatt. Barth erre „kedélyesen bölintott, az egyszerűség kedvéért. S mindjárt pipára is gyújtott [...]”² Ld. Molnár Károly: *Barth Károly Nagyváradon*, 382.

⁴⁶ Ferencz Árpád (szerk.): *Világok vándorai*, 41–42.

ten megújító kegyelméről, amelynek munkája nyomán az utókor még a szétszakítottság ellenére is merni fogja itt az egység hirdetését. A keleti meghívóik hazájáról és egyházáról szóló *Levél* testvéri méltatása így hangzik a zárósorokban:

„A magyarok egyháza a mi egyházunk is, mi is hozzá tartozunk, miként mi is az övéik vagyunk, és ők is hozzánk tartoznak. Az egyház számára csak egy átmeneti, beteges állapot lehet az, ha még mindig fájdalmas elszakítottságban és tudatlanságban kell egymás mellett élnie, ha népek és nemzetek egymástól való elkülönülését és elszakítottságát a sajátjaként kell megélnie és elfogadnia. Az egyház egységének a megvallása nem jelenti a teremtés sokrétűségének figyelmen kívüli hagyását, a kettő nem azonos. Majd eljön az idő, amikor jót tesz, azaz hatásos lesz, és jólesik erről a sokrétűségről beszélni. Ma minden jel arra mutat, hogy alapos okunk van könyörögni ennek az egységnek az újrafelismeréséért, melynek birtokában majd új szavakkal és kifejezésekkel megajándékozottan hirdethetjük ezt az egységet.”⁴⁷

Ezen vizsgálódó *Levél* olvasásakor utólag is köszönetet mondunk az őszinte hangért és azt a kívánságunkat fejezzük ki, hogy a háttér ismeretében kutassunk tovább a lehetséges erdélyi Barth-émlékek után, éspedig abban a reménységben, hogy a jövődben mégiscsak előkerül egy nagyváradi Barth-fénykép vagy olyan részletes nagyváradi összefoglaló, mint amilyen a Tavaszy Sándor-féle kolozsvári jegyzőkönyv az ottani látogatásról.

2. Barth szolgálatának gyümölcsei: prédikációja, az interjú, a feljegyzett élmények

Mindenekelőtt a Barth prédikációját tekintjük igazi értéknek, továbbá a *Szabadság* napilapban közölt rövid, de maradandó értékű interjút és a Charlotte von Kirschbaum kisasszony által kétoldalnyi terjedelemben leírt tapasztalati hozadékat. Bizonyára a nagyváradi-újvárosi gyülekezet tanácsstermében került sor arra a beszélgetésre is, ahol Barth többek között az „egyház és nemzet” összefüggéseinek a kérdésére válaszolt a *Theologische Existenz heute* (47. sz. füzet) függelékében olvasható votum alapján.⁴⁸ Ennek a váradi beszélgetésnek az elkülönített anyaga mindenesetre hiányzik.

Kezdjük tehát a nagyváradi prédikáció rövidítve megjelent szövegének az ismertetésével.

⁴⁷ Ferencz Árpád (szerk.): *Világok vándorai*, 58.

⁴⁸ Uo. 52–53. A *Theologische Existenz heute* 47. számában Barthnak a feltett kérdésekre adott feleleteiből tíz, átdolgozott formában olvasható választ találunk Charlotte von Kirschbaum titkárnő gyorsírással készült jegyzeti alapján. (Ld. Barth, Karl: *Gottes Gnadenwahl*. Theologische Existenz heute. Heft 47. Eine Schriftenreihe herausgegeben von Karl Barth und Ed. Thurneysen. Chr. Kaiser Verlag, München 1936.)

„*Ne nyugtalankodjék a ti szívetek: higgyetek Istenben és higgyetek énbennem.*”

A Jn 14,1 alapján tartott igehirdetés történetéhez több emlék tartozik. Amikor szolgálata előtt magyar palástot adtak reá (Charlotte von Kirschbaum kisasszony szerint ez egy sajátos, fekete selyemből készült köpenyféle volt), Barth professzort egy egész kis sereg vette körül. A prédikáció előtt megkérdezte,⁴⁹ hogy milyen textust válasszon. Vendéglátói úgy jellemezték a gyülekezetet, hogy nagyon is szűkölködő és inkább kétségbeejtő gondok között élő egyházközségről van szó.

Tudnunk kell azt is, hogy Vasady Béla nem tolmácsolhatta a prédikációt. Ez kizárt dolog volt, mert Romániában olyan törvény is létezett, hogy magyarországi egyetemi tanár nem szólalhatott meg nyilvánosan. Molnár Károly, a Sulyok püspök úr mellé kinevezett segédlelkész volt a fordító.⁵⁰

„Amikor a fiatal Molnár lelkipásztor Nagyvárad szószékére együtt ment fel Karllal, s annak prédikációját, *Ne nyugtalankodjék a ti szívetek: higgyetek Istenben és higgyetek énbennem* (Jn 14,1), magyarra fordítva annyira átélte és saját ügyévé tette, mintha saját prédikációját mondta volna, akkor nagyon is jól lehetett érzékelni: itt sokkal többről van szó mint pusztán fordításról, az őáltala is meghallott és hirdetett Ige volt. Példázatba illő testvériség megélése és története volt ez, még akkor is, ha más-más nyelven szólt az Ige, még akkor is, ha itt egy svájci, amott pedig egy magyar hirdette ugyanazt. Nem tudtunk szabadulni attól a gondolatától, hogy milyen új távlatok nyílhatnak e téren is az ökuménikus együttműködés számára, ha az valóban azok összekapcsolására tesz kísérletet, akik az egyház Ige szerinti értelmezését vallják.”⁵¹

Az átélt fordításra és annak hatására nézve von Kirschbaum kisasszony véleménye megegyezik a Molnár Kálmán által leírtakkal, aki ki is emelte a szép magyaros és bravúros tolmácsolását. A Nagyváradon megjelenő *Reformátusok Lapja* rövidesen közölte is a Barth-prédikáció kivonatát,⁵² amelyet ezen a helyen tárunk olvasóink elé.

⁴⁹ Véleményünk szerint itt udvariassági kérdésről lehetett szó, mert a prédikáció gépelt, gótbetűs példánya Barth aláírásával az elmúlt évtizedben még megvolt Nagyváradon. (Csúry István püspök 2013. aug. 20-i szíves szóbeli közlése. A nagyapjától származó példányok – kettő is volt a tulajdonában – még nem kerültek elő.)

⁵⁰ Molnár Károly 1932 őszén iratkozott be a bázeli egyetemre, ahol 1933 nyaráig tanult, és két félévnyi ideig volt az Alumneum diákja. Amikor hazatért, Sass Kálmánt követte Sulyok István püspök mellett a segédlelkézszi szolgálatban, majd 1936 októberében szintén a Sass Kálmán utóda volt Telegden. Sass Kálmán azt írja róla Welti-Schneider asszonynak Bazelbe, hogy az egyszerű emberekkel nem igen tud banni, inkább professzornak való. Ld. a Welti-Schneider asszony nálunk lévő kéziratos füzetének 32. oldalán olvasható feljegyzést.

⁵¹ Ferencz Árpád (szerk.): *Világok vándorai*, 54.

⁵² *Reformátusok Lapja* X. évf. 31. sz. (Oradea), 1936. november 1., 377–381. A másolatot dr. Pálfi Józsefnek köszönöm.

Azt, hogy gyorsírással jegyezték-e le, vagy mégiscsak létezett egy kéziratos szöveg, eleinte nem állt módunkban megválaszolni. De id. Csúry István nyugalmazott lelképásztor hagyatékában öt évvel ezelőtt még megvolt a prédikáció gépelt, gót betűs szövege. Az egyikén ez állt németül, Karl Barth tisztán olvasható kézírásával: Sulyok István püspök úrnak a szíves fogadtatás emlékére.⁵³ Molnár Károly mindenesetre gyorsírással örökítette meg az újvárosi szószéken elhangzott igehirdetést.

*Részletek dr. Barth Károly theol. Profeszornak
az Oradea-újvárosi templomban október 7-én tartott prédikációjából*

„Ne nyugtalankodjék a ti szívetek: higgyetek Istenben és higgyetek én bennem.” (Jn 14,1)

I.

Egy kedves, boldogító felhívással kezdődik a felolvasott Ige, amelyet szívesen hallgatunk és szeretnénk, hogy bárcsak igaz lenne, hogy ne nyugtalankodjék a szívrünk. Jól tudjuk, mit jelent a nyugtalan szív. Nyugtalankodók vagyunk a nagy és nehéz feladatok előtt, amelyeket az élet ifjakra és öregekre, asszonyokra és férfiakra ró. Nyugtalankodunk azon kérdések és nyomorúságok miatt, amelyeket az élet minden nap élénk tár, a halál előtt, amely egy kedvesünket szakítja el az előtt a tény előtt, hogy öregek leszünk, hogy betegek leszünk, és hogy a halállal szembe kell néznünk. Nyugtalankodunk a világ sötétsége miatt, amelyről azt látjuk, hogy évről évre nő, amiatt, hogy bizonytalankodó és támasz nélküliek vagyunk, és közönlünk mindenki a maga módján bűnös, aki nem tudja a jót cselekedni, és az életben azt kell aratnia, amit vetett és úgy kell a halállal szembe nézni, amint azt megérdemli. Ne nyugtalankodjunk az Isten igazságossága előtt?

Szívrünknek ebbe a nyugtalanságába csendül bele egy hang, egy szó, amely ezt mondja: ne féljétek, ne nyugtalankodjék a ti szívetek. Felfigyelünk és halljuk az örömhírt, és ezt kérdezzük: Igaz-e, jogos-e, lehetséges-e, hogy ne féljünk az Isten ítélete előtt? Vajjon van-e ennek a szónak hatalma arra, hogy minket ebből a nyugtalanságból kiragadjon? Hatalom-e azzal a nyugtalansággal szemben, amelyben mi mindnyájan élünk ebben a világban, amelyben félnünk és rettegnünk?

Es micsoda öröm, hogy az a hang, amely ezt mondja: nem pusztán a mi saját szívrünknek vagy jóakarató embereknek a hangja, hanem az Isten szava! Isten mondja ezt a szót, s akkor ez egyszerűen s feltétlen igaz, amely az én szívem nyugtalanságának is megálljt kiált, és ha még annyira nyugtalankodom is, hogy egész lényemben remegek az előtt, amitől félek, már látom a fényt, amely bevilágít ebbe a rengeteg sötétségbe. Van egy hatalom, egy győzelem minden felett, amely engem nyugtalanít és rémíteni akar. A nyomorúságnak vége van. Ha Isten szól, s neki van ereje, hogy engem kiragadjon, tehát én nem félhetek.

Bárcsak meghallhatnánk ezt a hangot a maga egyszerűségében, mint Isten szavát, amely a mi életünkben kicsinyeknek, nagyoknak, gyülekezetben, népeknek az életében egyaránt érvényes: ne nyugtalankodjék a ti szívetek. Micsoda vigasztalás volna ez, több mint vigasztalás, segítség, több mint segítség, megváltás minden nyomorúságból; több mint megváltás, az igaz élet kezdete, az igaz emberi élet kezdete. Ma halljuk Istennek ezt a szavát, amint ezt mondja, hogy ne nyugtalankodjék a ti szívetek.

⁵³ Csúry István püspök 2013. aug. 20-i szíves, szóbeli közlése, amelyért ezen a helyen is köszönetet mondok.

II.

Micsoda vigasztaló szó ez, Isten hangja; és hogyan van az, hogy mi, akik ezt hallottuk, mégis nyugtalankodók maradtunk? Nem vagyunk olyanok, mint voltunk? És szűgyelljük magunkat, mert talán nem jól értettük az Igét. Ez az Ige nagy titokkal van körülvéve. Jézus ezt a szót tanítványaihoz intézte, és ezt a szót csak abban a körben hallják a maga erejében és a benne rejlő biztató bizonyossággal.

Minden azon fordul meg, hogy ezt a szót Jézus mondja. Számunkra attól függ az ereje és áldása, hogy mi az ő tanítványai vagyunk-e, akik Tőle halljuk ezt az Igét. Mi ebben a körben élünk, ahol Jézus beszél hozzánk és tanítványai között halljuk ezt a hangot és úgy halljuk, mint Jézus szavát, a megváltást és élet üzenetét.

Jézus mondta ezt, aki egyszer s mindenkorra beszélt úgy, amint sem előtte, sem utána egyetlen ember sem szólt. Az mondotta, aki igazságban hatalommal beszélt. Az mondotta, akinek szava volt a sokszor kínzott, nyugtalankodó emberhez. Az ő ajakán ez nem volt könnyű szó, olcsó vigasztalás, hanem gyógyító, erősítő, békességteljes szó volt. Ő az örök Isten egyszülött Fia, aki maga igaz Isten volt, aki maga Isten igaz ítélőszéke elé állott, aki előtt bevalljuk, hogy mi életünk nyomorúságát megérdemljük. Az örök hatalmas Isten beszélt így: Jézus Krisztus, Isten Fia, aki az Atyával egyenlő. Aki az emberré lett, olyanra, mint mi, és a mi életünk nyomorúságába jött, a mi kísértéseinkbe, testvérünké lett, részt vett a szívünket betöltő rettegésben, társunk volt egész a halálig. Helyettünk Istennek azt az ítéletét bordonozta, amit nekünk kellett volna bordonoznunk. Helyettünk állott Isten ítélete elé. Ez a Jézus mondotta: ne nyugtalankodjék a ti szívetek.

Ő mondta egyszer s mindenkorra, aki tegnap és ma és mindörökké ugyanaz. Ő most is itt beszél, mindenkinek mondja: én éretted lettem ember, éretted szenvedtem, nem hallod, hogy én mondom neked, miért nem hallhatod?

A másik feltétel az, hogy mi a Jézus tanítványai legyünk. Ez a követelmény be van-e töltve? Mi Jézus tanítványai vagyunk, kivétel nélkül, mindnyájan felvétettünk egyszer a keresztség által a kegyelmi ígéretbe, ennek a Jézusnak a szövetségébe. Ő hívott minket, szólt hozzánk. Hogyne lennének az ő tanítványai? Nem vagyunk-e mindnyájan testének, az ő egyházának tagjai? Nem hallgatjuk-e az Igét, nem élünk-e az úrvacsorával? Hogyne lennének az ő tanítványai? Vagy talán nincs minden rendben, hogy nem tudunk azzá lenni, amik vagyunk, az ő tanítványainvá, nem halt meg értünk, mire várunk? Ha ebbe a szent körbe beletartozunk, halljuk az ő szavát, a testté lett Igének, a hatalmas Istennek szavát: ne nyugtalankodjék a ti szívetek.

Hogy állunk ezzel a másik feltétellel? Be van-e töltve? Tudunk-e örülni vagy habozunk, visszafordulunk? Van-e valami kérdezni valónk? Mit kérdezzünk, mi van más lehetőség, mint ez, hogy: Uram, borá menjünk, örök életnek beszéde van tenálad. Ezerszer hűtlenek voltunk, rossz tagjai voltunk a mi egyházunknak, de hála Istennek, nem tudok mást, mint ezt az egyetlen egy vigasztalást életemben és halálomban, hogy én az Uramhoz tartozom, aki Isten között és köztem békességet kötött az örökkévalóságban. Igazán az a szent közösség, amelyben az Ige birdettetett, zárt kör. Beletartozol-e? Oh, mondj rá igent, nem büszkén, önbizalommal, hanem alázatos szívvel, mint egy az utolsók közül. Benne vagyok ebben a körben? És halld az Igét és az Igének a békességét s az erejét, amely ma is szól hozzátok: ne nyugtalankodjék a ti szívetek. Adj hálát annak, aki győzelmet adott ezen a rettegésen.

III.

Jézus Krisztus szavában, amelyet tanítványához intézett, valami mást is hallottunk: Higgyetek Istenben és higgyetek én bennem. A hitről szól ez a beszéd, amely azt mondja, hogy a mi szívünk nem rémülhet meg. Higgyetek Istenben és higgyetek én bennem. Ezt nem úgy kell érteni, hogy először Istenben higgyünk és azután Jézus Krisztusban. Jézus Krisztus úgy mondja ezt, ha Istenben hisztek, bennem hisztek. Az Istenben való igaz hit = Jézus Krisztusban való hit. Mit értsünk ez alatt, hogy higgyünk, mit jelent binni? A textus a feleletet megadja, csak éppen meg kell érteni. Csodálatos dolog, de úgy van, hogy mi nem határozzuk meg a hitnek a fogalmát, és nem azután értjük meg, hogy mit jelent Istenben binni. Mi Jézus Krisztusban hiszünk, erre hív fel az Ige. Higgyetek én bennem. Ez az, ami a szívetek félelmét elűzheti. És gondoljunk arra, amit hallottunk. Az az ember, aki az ítélet alá állott, a Jézus Krisztuson keresztül hallja meg ezt a vigasztaló szót. A mi életünkben a hit azt jelenti: a Jézus Krisztus életéhez kötve lenni, benne binni. Abból táplálkozik a hitünk, hogy ő a mi bűnös testünket magára vette és emberré lett, olyanná, mint mi, élt és szenvedett, feltámadt és mennybe ment. Ez a fény világosítja meg a mi életünket, amely abból árad, hogy elismerjük és belátjuk, hogy a mi szegény, nyomorult létünkbe jött Jézus feltámadással és mennybemene- telével, ezt az életet felmagasztalta, megdicsőítette és ez az élet él vele és benne az Isten dicsősé- gére. E nélkül az élet nélkül a mi életünk el sem gondolható. Ha ez az életünk törvénye, akkor hiszünk Jézus Krisztusban. Jelenti azt, hogy engedjük, hogy ő uralkodjék felettünk. Az alatt az igazság alatt ebben a rendben élünk, amit Jézus Krisztus hozott. Ha belátjuk ezt, akkor értjük meg, mit jelent Istenben binni. Ha hagyjuk érvényesülni azt, ami érvényes: az Isten beszédét.

Van Urunk, aki felettünk van, erősebb, mint mi, nagyobb, mint a mi szívünk, nagyobb, mint a mi jó vagy rossz művünk. Hála Istennek, nagyobb mindennél, ami közönséges a mi életünkben, olyan hatalom, amelyből és amely alatt élünk. És ha az ő szava szentírás s pa- rancs a mi életünkben, akkor hiszünk Istenben. És ha ezt értjük, mit jelent Jézus Krisztus- ban és ezért Istenben binni, akkor megértjük, mit jelent ez a szó: binni – engedelmeskedni; amennyiben a hit engedelmeskedés az Úrral szemben.

Ez a hatalom betölti a szívünket feltétlen, bátártalan bizalommal. Mi magunkban szoktunk bizakodni. A művészetünkre, a tudományunkra, a kegyességünkre vagyunk büsz- kéek. Ennek a bizalomnak mi vagyunk az alanyai, de a hitnek és az engedelmességnek a bizodalma hozzákötöttség Istenhez, aki testvérünké lett és keresztre feszítettet és feltámadt. A bizodalom a nyugtalanság ellentéte. Végre, végre bizonyosságban lehetünk, biztos lépéseket tehetünk az élet sötétségében, ahol semmi világosság sincs. Azt jelenti Istenben bízni, nem magunkban bízni. Hanem menni vele fájdalomban, szenvedésben egész a halálig, a sírig és mindig vidáman. Örömet jelent ez a bizodalom. Nem úgy örülünk, hogy az élet könnyebb lesz, kevesebb dolgunk lesz, nem!

Ez az öröm nem azon nyugszik, hogy minden jól megy. Továbbra is szembe kell nézni a veszedelmekkel, körülvessz a szomorúság, vár ránk a halál. De ez a vidámság még akkor is megmarad, ha mindent elvesztünk, mert ő győzött a halálon. Higgyetek Istenben és ezért higgyetek én bennem. És ezt úgy kell érteni, mint az életünkben hirdetett parancsot. Mi szegé- nyesen állunk ennek az Igének a nagyságával szemben, de a mi gyámoltalanságunkban hall- juk, hogy szól hozzánk az Ige, azt mondja: ne félj, csak higgy! Erre talán az lesz a

válaszod: de én nem tudok binni, nem tudok imádkozni, csak egyet tudok, hogy te vagy az Úr rám nézve is, ha ezt teszed, engedelmeskedel, akkor kezdődik az igazi vidámságod. Adjja Isten, hogy az ő Szent Lelkével világosítsa meg az Úr az ő Igéjét a mi szívünkben, s áldhassuk azért, hogy úgy szerette az Isten a világot, hogy az ő egyszülött Fiát adta érte, hogy valaki hiszen öbenne, el ne vesszen, hanem örök élete legyen.

Tilegd, 1936. okt. 7.

Molnár Károly

Az egyik újságíró felületesen azt tartotta fontosnak kiemelni a prédikáció üzenetéből, hogy az a kultúra és vallás, valamint az egyház és az állam viszonyát fejtegette. Mivel egyedül az Írás szava a mérvadó, nincs helye semmiféle papi vagy pártpolitikának az egyházi életben. A riporter szerint a professzor ezt mondta:

„A megoldás a Hegyi beszédben található, csak éppen meg kéne azokat valószínűsíteni.”⁵⁴

Véleményünk szerint valóban Barth gondolatairól van szó, de ezekről az esetleg jelen sem lévő riporternek beszélt valaki, vagy az is lehet, hogy mindezeket a lelkészekkel való beszélgetés alkalmával hallották válaszként Barhtól.

E szívet-lelket átjáró prédikáció utóélete ugyanolyan hitvalló vitézkedéssel párosult, mint amilyenek a Barthék előadó körútja minősíthető. Hazaérkezve eljuttatták Németországba, ahol az egyik németországi hitvalló lelkész ajánlásával jelent meg:

„Ez a prédikáció egyházunk tanítójának a németországi hitvalló gyülekezetekhez küldött testvéri köszöntése. A nyáron arra kértem Barth professzort, hogy a harc és a kísértések keresztüzében álló testvérekhez megerősítés, útmutatás céljából küldjön néhány sorból álló levelet. Íme, itt a levél: Isten Igéjének magyarázata.”⁵⁵

Az ige hirdetést Barmen-Gemarke presbitériuma⁵⁶ jelentette meg egy hétoldalas füzetben,⁵⁷ és az evangéliumi büszkeség tudata tölti el a késői olvasót, hogy a királyhágómelléki lelkipásztorokat, a nagyváradi hallgatóságot és a né-

⁵⁴ *Napló* 1937. okt. 9. szám, 7. A Fehér Dezső által alapított *Nagyváradi Napló* 1936-ban már csak *Napló* címmel jelenhetett meg, mert amint e tanulmányban több helyen is láthatjuk, tiltott volt a magyar helységnevek használata. (Kupán Árpád barátom szíves közlése.)

⁵⁵ Barth tanítványának (Bonn, 1933–1934), Nagy Barnának, az 1936-os németországi kiadás alapján megjelent prédikáció magyar fordítójának megjegyzése. A prédikáció *A vizsgálatás Igéje* címmel jelent meg, ld. *Igazság és Élet* 1937 (III.) 4. (áprilisi) sz., 131–138. Nagy Barna sárospataki teológiai tanárságának első írása éppen ez a Barhtól való prédikációfordítás.

⁵⁶ Charlotte von Kirschbaum kisasszony feljegyzése. In: Ferencz Árpád (szerk.): *Világok vándorai*, 52.

⁵⁷ *Das Wort sie sollen lassen stahn: Predigt gehalten in der Reformierten Kirche zu Großwardein (Rumänien) am 7. Oktober 1936.* Montanus und Ehrenstein, 1936. A füzet nem járt a kezünkben; ld. http://books.google.nl/books/about/Das_Wort_sie_sollen_lassen_stahn.html?id=9-jrPgAACAAJ&redir_esc=y.

metországi hitvalló egyház gyülekezeteit 1936 karácsonyán éppen ez a prédikáció⁵⁸ fűzte testvéri közösségbe annak a Karl Barthnak a világiáró szolgálatával, akit Németországban eltiltottak a prédikálástól, és ahol két év múlva már a könyveinek a terjesztését is gátolták.

*„A bolsevizmusnak épp úgy vissza kell vonulni a hit elől,
mint a fascizmusnak...”*

Már előbb jeleztük, hogy e rövid interjú meglepte nem szerepelt a Barth-iratok között, legalábbis mi eddig nem találtuk. Tehát egy eddig rejtőzködő Barth-szövegről van szó. A riportert, vagyis a kérdezőt (és az esetleges tolmács kilétét) sem ismerjük. Az interjú Barthék elutazásának napján, vagyis 1936. okt. 8-án, csütörtökön jelent meg.⁵⁹

„A „Szabadság” munkatársának alkalma volt rövid beszélgetést folytatni az oradeai reformátusok nagynevű vendégével: Barth Károllyal.

A bázeli professzornak a következő kérdéseket tettük fel:

– Tapasztalata szerint a mai tömeglélekben a nemzeti érzés áll-e fölötté a vallásnak, vagy pedig a vallás a nemzeti érzésnek? A felfegyverzett bolsevista, vagy fascista fanatizmus visszavonul-e még valaha a tiszta keresztyén hit elől? Mi a véleménye professzor úrnak a nemzeti állam és az egyház között Németországban jelenleg folyamatban lévő küzdelemről?

Barth professzor kérdéseinkre a következőképpen válaszolt:

– Mindenekelőtt tisztában kell lennünk azzal, hogy az, amit ma nemzeti érzésnek nevezünk, nem a régi értelmű politikum többé, hanem világnézet, sőt maga is hit. Az önök kérdése tehát úgy fogalmazható, hogy mi a viszonya a nemzeti és vallási hitnek? Tulajdonképpen ezen a kapcsolaton áll vagy bukik az egyházak léte is. Ha a vallási hitnek sikerül megteremtenie a maga jó befolyását a nemzeti hitre, nincs mit félnünk a tömeglelkektől, de ha ez be nem következik, az egyház csődöt mondhat. A fascizmus és bolsevizmus föltétlenül vissza kell hogy vonuljon a vallási hit elől. Ebben a harcban azonban az egyház külső erősségeiből, hatalmából igen valószínűen sokat fog veszíteni. Ha e földi veszteségre az egyház készen áll, akkor nincs mitől tartania, különben a fascizmus és bolsevizmus háttérbe szorítása a vallás által technikailag csaknem lehetetlen. A nemzeti állam és az egyház között folyamatban lévő harc végső kimenetelére nézve Németország lesz a példaadás a többi államok szempontjából. Én nem csodálom, hogy ugyanaz a Németország, amely hajdan a reformáció bölcsőjét ringatta, ma legnagyobb ellensége az egyháznak. Azért nevezem Németországot legnagyobb ellenségnek, mert veszélyesebbnek tartom a keresztyénségre akár az

⁵⁸ A prédikációt ld. Barth műveinek összkiadásában: Barth, Karl: *Predigten 1935–1952*. Herausgegeben von Hartmut Spieker und Hinrich Stoevesandt. (= Karl Barth Gesamtausgabe, Band 26, Abteilung 1: Predigten.) Theologischer Verlag Zürich, Zürich 1996, 47–56.

⁵⁹ *Szabadság* 1936. okt. 8. sz., 2.

orosz, akár a spanyol bolsevizmusnál. Míg ugyanis Orosz- és Spanyolország külső erőszakkal nyomja el a vallási megnyilvánulásokat, addig Németország a maga nemzeti hitét szegezi szembe a vallási hittel. Ahol a hívőket csak fenyegetik, vagy megfélemlítik, ott a vallás nem szűnik meg létezni. Ezerszer veszedelmesebb azonban az, ha az igazság helyett a rabulistikát nyomultatják be az egyházba, aminthogy az manapság Németországban történik. Egészen különvéleményem azonban, hogy a nemzeti szocializmus még így sem fog diadalt ülni a vallási hiten.”

Íme, Barth prófétai látása hellyel-közzel beteljesedett. Bátor szókimondása miatt pedig azt szeretnénk, hogy németre⁶⁰ való fordítása révén a hajdani figyel-

⁶⁰ „Ein Mitarbeiter der Zeitung *Szabadság* hatte die Gelegenheit, um ein kurzes Gespräch mit Karl Barth, ein sehr renommierter Gast der Reformierten Grosswardeins (Oradea/Nagyvárad), zu führen.

Dem Professor aus Basel wurden folgende Fragen gestellt:

– Steht ihrer Meinung nach im gegenwärtigen kollektiven Bewusstsein das Nationalgefühl über dem Glauben, oder der Glaube über dem Nationalgefühl? Wird der bewaffnete Bolschewismus oder der faschistische Fanatismus jemals weichen vor dem reinen christlichen Glauben? Was ist Ihre Meinung zu dem momentan in Deutschland herrschenden Streit zwischen dem Nationalstaat und der Kirche?

Professor Barth antwortete folgendermaßen auf diese Fragen:

– In erster Linie muss klargestellt werden, dass unser heutiges Verständnis des Begriffes 'Nationalgefühl' nicht mehr als Politikum im ursprünglichen Sinne des Wortes gedeutet wird, sondern ein Weltbild ist, dass sogar als 'Glaube' bezeichnet werden kann.

Ihre Frage lässt sich vielleicht auch folgendermaßen formulieren: 'Was ist das Verhältnis zwischen dem nationalen und dem religiösen Glauben?'

Im Grunde genommen hängt die ganze Existenz der Kirche von diesem Verhältnis ab. Wenn der religiöse Glaube imstande wäre, seinen eigenen, guten Einfluss auf den nationalen Glauben auszuüben, so bräuchten wir die 'Massenseele' nicht zu fürchten. Ist dieses aber nicht der Fall, dann könnte das den Untergang der Kirche bedeuten.

Darum ist es absolut notwendig, dass der Faschismus und der Bolschewismus dem religiösen Glauben weichen. In diesem Kampf wird die Kirche aller Wahrscheinlichkeit nach viel von ihrer äußerlichen Macht und Kraft einbüßen. Wenn sie bereit ist, diesen irdischen Verlust zu tragen, dann braucht sie sich nicht zu fürchten. Ist dieses nicht der Fall, so ist das Zurückdrängen des Faschismus und Bolschewismus durch den religiösen Glauben technisch gesehen unmöglich.

Im Hinblick auf die Ergebnisse des heutigen Streites zwischen dem Nationalstaat und der Kirche wird Deutschland als ein Beispiel für alle anderen Länder gesehen werden.

Es überrascht mich nicht, dass gerade Deutschland, einst die Wiege der Reformation, heute der größte Feind der Kirche ist. Ich benenne Deutschland als größten Feind, weil ich dieses Land als eine ernstere Gefahr für das Christentum sehe als den russischen oder spanischen Bolschewismus.

Während Russland und Spanien mit äußerlicher Gewalt religiöse Manifestierungen unterdrücken, stellt Deutschland den nationalen Glauben gegenüber dem religiösen Glauben. Wo Gläubige unterdrückt und eingeschüchtert werden, da hört der Glaube nicht auf zu bestehen. Es ist tausendmal gefährlicher, wenn anstelle von Wahrheit irreführende Rabulistik in der Kirche aufgezungen wird, so wie es heutzutage in Deutschland geschieht.

Dennoch ist es meine persönliche Überzeugung, dass der Nationalsozialismus selbst auf diese Art und Weise nicht triumphieren wird über dem religiösen Glauben.“

meztetése közismertté váljon. Bizonyára az udvariasság és óvatosság diktálta, hogy nem esett szó a zsidók kegyetlen üldözéséről és a romániai állapotok vagy a magyarok politikai beállítottságának⁶¹ a bírálatairól. Pedig megtehetette volna, de ezzel bajt szerzett volna a vendéglátóinak. Ez az interjú annak is bizonyítéka, hogy a román cenzúra ügyeletében bár ennyire el lehetett menni, egészen a kör faláig. Mert világosan kimondta, hogy Németország az egyház ellensége.⁶² Mindennél leleplezőbb pedig a németek „nemzeti hité”-nek említése volt, már azokra nézve, akiket ez meghódított. Elszörnyülködve látta, hogy voltak olyan templomok, ahol az oltárokra tették a vezér képét, hogy a faj-, vér- és földelméletek miként mételgették meg a lelkeket stb.

Utólag sem lehet könnyűszerrel beszélni arról, hogy milyen összefüggés van Barthnál a hit, a teológia és a politika között. Egy biztos: mindenik megnyilatkozását a saját idejének összefüggésében kell szemlélünk, számolva azzal, hogy következetlenséggel is szembesülünk. Magyar részről Nagy Barna volt az, aki 1938-ban elsőként elemezte Barth politikai teológiáját.⁶³

Ennek az interjúnak a kapcsán nem tehetjük, hogy ne utaljunk Barth agyonhallgatott, 1951. szept. 16-án kelt levelére,⁶⁴ amelyet Bereczky Alberthez intézett, s amely a válaszelevéllel együtt megfordult a Rákosi Mátyás íróasztalán. Ez a levél nemcsak a sárospataki és pápai teológiai akadémiák megszüntetésének keserű visszhangja, hanem Barth viszonyítási tükre az 1936-os magyarországi tapasztalatának alapján. Barth némely általánosítása elfogadhatatlan az államot kiszolgáló egyházvezetők magatartásának okát illetően, de jó, ha ismerjük az érveléseit:

„Megmondottam Önnek Zürichben, hogy engem az Önök Hírszolgálatá igen kényelmetlenül emlékeztet azokra az információkra, amelyeket hetente kapok a Szovjetunióban uralkodó viszonyokról. Magyarország valóságos paradicsom, ahol a farkasok már ma együtt laknak a báránnyokkal. (Ézs.11)

Tudja, kedves Püspök Úr, minduntalan vissza kell gondolnom 1936. évi magyarországi első utazásomra. Akkor nem tudtam hova lenni a csodálkozástól, melyet azon éreztem, hogy az ottani reformátusok milyen nagy mértékben forrtak össze a 'Szent István koroná'-val, a trianoni békeszerződés elleni küzdelemmel, mennyire igaznak tartották jogukat a csehekkel és románokkal szem-

⁶¹ Az Erdélyben gyűjtött Barth-anekdóták egyike szerint Barth politikai tájékoztatása a cseh Hromádka professzor részéről történt. Az erdélyi egyházi vezetők a diplomácia udvarias nyelven figyelmeztették Hromádka túlértékelésére: „[...] meglehetősen kemény kritikát kapott egyházunk vezetőitől”. Ld. Nagy László: *...és vidámság meg az én szívemet*” *Anekdóták, életképek*. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 1996, 68.

⁶² Ezen a ponton jelentőséget tulajdonítunk annak, hogy 1939-ben éppen Nagyváradon jelent meg a Református Könyvtár 57. füzeteként a Nagy József rövid tanulmánya: *Faj és vallás. A német vallási mozgalmak keresztényen kritikája* (Nagyvárad, é. n.).

⁶³ Nagy Barna: Barth Károly politikai teológiája. In: *Sárospataki Református Lapok* 1938, 234–235., 239–241; 1939, 5–6.

⁶⁴ Ladányi Sándor: Karl Barth levele Bereckey Albertnek. In: *Reformátusok Lapja* 2001. okt. 21., 4.

ben, mennyire történelmi hivatásuknak vallották, hogy a keresztyén Nyugat előharcosai legyenek, és kizárólag csak ebben látták a 'causa Dei et ecclesiae'-t. Ilyenkor azt kérdezem magamtól: hát nem is képes a református magyarság egyébre, csak arra, hogy a mindenkori uralkodó rendszerrel 100%-os összhangban álljon? Hogyan lehetséges az, hogy Önök most – mintha ezen a világon egyéb kérdés nem is léteznék – a 'szocializmust' írják zászlaikra (Jézus Krisztus egyházának zászlójára!)? És ebben benne van az a propagandisztikus igény is, hogy a 'szocializmuson' égen és földön semmi egyebet nem szabad érteni, mint amit az Önök országában és általában a keleti blokk területén érteni szoktak azon.”

Azért idéztük ezt a levelet, mert Barth nincs tekintettel a kommunista börtönvilág „szabályaira” és arra, hogy keleten béklyóba verték a legelemibb jogok egyikét, a szólásszabadságot. Egyszerűbb lett volna a mártírium vállalásáról vagy annak elkerüléséről beszélnie, de ezt azért kerülte, mert a világméretű kísérlet idővel jóra is fordulhatna? Azt pedig, hogy a magyarok jobbjai történetesen 1925-ben, 1935-ben vagy 1946-ban és 1956-ban mit értettek és tapasztaltak a szocializmuson, arról tényleg érdemes lett volna vitatkozni Barthnak, nemcsak Bereckyvel, hanem már Tavaszgy Sándorral⁶⁵ vagy például Bibó Istvánnal⁶⁶ és Sass Kálmánnal.⁶⁷

Az új történelmi helyzetben átértékelődtek Barth benyomásai, és nemcsak 1936-hoz képest, hanem szerencsére az 1948. május 23-án kelt leveléhez is vi-

⁶⁵ Tavaszgy Sándor: A szocializmus lelki rugói. In: Tavaszgy Sándor: *Világnézeti kérdések*. Füßy József Irodalmi és Könyvnyomdai Műintézete, Torda 1925, 90–98.

⁶⁶ A fogalom értelmezése így idézhető Ravasz László vejének, Bibó Istvánnak egy 1935-ös előadása nyomán: „Fasizmuson a nacionalista és diktatórikus szocializmust értem. A fasizmus leglényegesebb eleme a szocializmus, a legújabb kori társadalomfejlődés legfontosabb fejleménye, melynek eszméisége két pontban összegezhető: az irányított gazdaság és az osztály nélküli társadalom eszményében. Erkölcsi eszménye a keresztyén szeretet és az evilági igazságosság tanítása, s ebből születik az egyenlőség eszméje. Hogy érthetővé váljék, hogyan kapcsolódik a fasizmusban a szocializmus eszméjéhez a diktatura és a nacionalizmus, ahhoz elsősorban a marxizmus ideológiájával kell tisztában lennünk, mert a fasizmus a marxizmusra való egyik lehetséges reakció. A marxizmus fogalmazta meg ugyanis először a szocializmus eszményét, de olyan elemekkel töltötte meg, amelyeknek nem kis szerepük volt abban, hogy reakcióként létrejött a fasizmus. Ezek közé tartozik mindenekelőtt a történelmi materializmus, amelynek egyik következménye éppen az lett, hogy a marxizmus harcot indított az egyház, a nemzet és a család ellen. S ezért ütközött a szocializmus kemény ellenállásba olyan csoportoknál, melyek a szocializmusban tulajdonképpen semmi kivetnivalót nem találtak, sőt érdekeik sokszor párhuzamosak voltak a proletariátus érdekeivel; de éppen abban különböztek a proletariátustól, hogy többé-kevésbé hagyományos világnézetűek lévén, készek lettek volna elfogadni a szocializmust mint politikai mozgalmat, de a marxizmust már nem, mint vallást. Ezek a csoportok elsősorban a kispolgársághoz és az értelmiségiekhez tartoztak, s ez a két réteg adta a fasiszta mozgalmak alapját. S persze a háború megrázkodtatása és e két réteg proletarizálódása a háború után csak fokozta a fasiszta mozgalom vehemens erejét.” Bibó István: Előadás a német nemzetiszocializmusról. In: Bibó István: *Válogatott tanulmányok IV. 1935–1979*. Magvető Kiadó, Budapest 1990, 114–115.

⁶⁷ Sass Kálmán: *Új világ küszöbén. Üzenet evangéliumi hitű testvéreimhez*. Kiadja az érmihályfalvai Református Egyház iratterjesztése. [1946].

szonyítva, amikor még nyílt levelet írt magyarországi barátainak Bereczky püspökké választásának az érdekében. Az 1956-os forradalom, az orosz hadsereg fellépése kapcsán azonban már nem szólalt meg,⁶⁸ és ez feltűnő, hogyha arra gondolunk, hogy 1938-ban a cseheket fegyveres ellenállásra buzdította a német megszállás idején. A nagyváradai interjú a maga idejében, nemzetközi vonatkozásban, a Barth éleslátásáról tanúskodott. Akkori állásfoglalását ma is csak helyeselni lehet, különösen azt, hogy hite szerint válaszolt az aktuális kérdésekre.

Barth romániai, és különösen a nagyváradai látogatás alkalmával szerzett benyomásai az egyház helyzetéről az 1936-os Charlotte von Kirschbaum-féle „Levél” alapján

Ez a *Levél* a bizonyítéka annak, hogy Kolozsvár és Nagyvárad felkeresése után a meghívottaknak és a vendéglátóknak egyaránt kölcsönös volt a tájékozódási és helyzetfelmérési igénye. Charlotte von Kirschbaum kisasszony egyenesen az egyház „romániai fogságáról” ír:

„Tilos minden olyan rendezvény, mely nem kimondottan egyházi jellegű. Karl előadásai 'Isten kegyelmi kiválasztásáról' csak mint 'vallásos gyakorlat' engedélyeztetett!”⁶⁹

Barthéknak tudomásuk volt arról, hogy az egyházi lapokat is cenzúrázzák, és hogy a lelkipásztorokat besúgók veszik körül. A gyermekek román iskolákba való kényszerítése, a kiharcolt felekezeti iskolák keserves fenntartása, a magyar nyelvhasználat korlátozása – ezekről mind hallottak. (A készülő temetői törvényről természetesen még nem olvashatunk, hogy tudniillik nemsokára még a sírkövekre is csak román feliratok kerülhetnek. H. M. J.) A magyarokat nemzetiségi alapon szorítják ki munkahelyeikről, dolgozni Bukarestbe vándorolnak, előbb-utóbb az ortodox egyházban kötnek ki. Mindezekről ezt írja összefoglalásképpen:

„Ez az egyház egy gondok között élő egyház. Ez a nagy nyomorúság itt és most, mint bárhol a világon, egyszerre jelent nagy-nagy reménységet és nagy-

⁶⁸ „Az 1956-os Mozart-évben, ugyanabban az évben tehát, amikor a magyarok ügye történt, egész Svájcban hírhedtté váltam, hogy nem szidtam a kommunistákat. Abban az esetben tehát nem olyasmi volt a baj, amit mondtam, hanem amit nem mondtam, azaz hogy nem álltam be azon vádlók kórusába, akik akkor megjelentek. Politikai érdeklődésem a mai napig kísér.” Ld. a *Zenés vendégség* című rádiós riport szövegét, in: Karl, Barth *Utolsó bizonyosságtelek*. Ford. Ferencz Árpád. Karl Barth Kutatóintézet kiadványai, 5. Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Debrecen 2010, 14. Ld. még Pásztori-Kupán István: Hallgatni arany-e vagy cinkosság? Karl Barthnak az 1956-os magyar szabadságharc kapcsán tanúsított „hallgatása” Reinhold Niebuhr értelmezésében. In: *Református Szemle* 2009/1, 103–125.; és Tehetjük-e, hogy amiket láttunk és hallottunk, azokat ne szóljuk? Karl Barth tanítványai és Reinhold Niebuhr 1957-es levélváltása In: *Református Szemle* 2009/2, 195–213.

⁶⁹ Charlotte von Kirschbaum kisasszony feljegyzése. In: Ferencz Árpád (szerk.): *Világok vándorai*, 43.

nagy veszélyt is. Hiszen nem csak az egyház, de a nép is igen szorult helyzetbe került. Sok mindent láttunk, melyek hittel és reménységgel töltöttek el bennünket az erdélyi református egyház tekintetében, de ugyanakkor – s a gondolataink ismét haza szállnak – sok mindent láttunk, melyek mintha útját állják az Ige vigasztalásának és ígéreteinek. Még sohasem talákoztunk az egyház és nemzet problémáinak ilyen közvetlen, elementáris és valóságos szövevényével. Az egyházhoz, mely az Ige helyes hirdetéséért és meghallásáért küzd, egy nagyon elszánt akarat is társul, és pedig az, hogy éppen az egyházban és annak segítségével őrizze ezt a népet. Romániai fogságában maga az egyház a magyar kultúra és nyelv hordozója, a magyar hagyományok ápolója és megtartója, az ifjúság nevelésének felelőse.”⁷⁰

Az összegezés, az egyházra háruló felelősség ilyen lényegbevágóan való megfogalmazása és főleg az azzal való együttérzés, a svájci-német teológusaink féltő szeretete – a megrendülésen túl – vigasztalólag hat a mai olvasóra is. Nagyváradon, nem is sejtve, hogy Barthék sokkal többet láttak, hallottak és tudnak, az egyházzal és a nemzetről szóló kérdés megbeszélésekor az egyik idősebb lelkipásztor keserűen fakadt ki, és a szemükbe mondta:

„Hát persze, Ön német és nyugatról jött, hogyan is érthetné a helyzetünket itt, Keleten?”⁷¹

Ezt a megnyilatkozást azonban nem vették rossz néven, sőt jónak tartották, hogy ilyen nyíltan mondták ki azt, ami Barthékat is enyhe nyugtalansággal töltötte el utazásuk folyamán. Azon a következtetésen viszont, amelyet az alábbiakban idézünk, ma is elgondolkozhatunk: íme, a legjobb indulatú külföldi szimpatizánsaink is úgy látták, mintha a magyar református egyház helyzete, a jövőendő és a háború vagy a béke ügye teljesen az államhoz viszonyuló döntésétől függött volna, jöllehet ez utóbbit nem nevezi néven.

Egy dolog biztos: a bolsevista veszedelemről szóló barthi nyilatkozat elfogadhatónak tűnt 1936-ban, s magával a fasiszmusmal való párhuzamba állítása újkeletű volt, és ezt az interjút valószínűleg emiatt hallgatták el a kommunizmus évtizedeiben. A Barmeni Hitvallás ismeretében teljesen nyilvánvaló, hogy az egyház számára mindkét ideológia tisztátalan, és emiatt a keresztyén ember elhatárolódik az újpogányság bolsevista vagy fasiszta „hit”-étől. Ehhez még hozzá kell tenni, hogy a nacionalista politika sohasem akarta elismerni a Királyhágómelléki Református Egyházkerületet, sem az első, sem a második világháború után, mivel olyan intézménynek tartotta, amely a pusztaság létével is a magyarság beolvasztásának útjában állt.

Véleményünk szerint Barth nagyváradi látogatásának elmosódása szoros összefüggésben áll a hozzá kapcsolódó emlékek szándékos elfeledtetésével. A

⁷⁰ Ferencz Árpád (szerk.): *Világok vándorai*, 44.

⁷¹ Charlotte von Kirschbaum kisasszony feljegyzése. In: Ferencz Árpád (szerk.): *Világok vándorai*, 53.

diktatúra félelemkeltéssel, az erőszakosság legalizálásával tartja kézben a hatalmat, és ezért nem volt „kedves” a hitvalló Karl Barth prédikációja⁷² és az uralgó ideológiákról szóló öntudatos véleménye.

3. Végkövetkeztetés gyanánt

Az ismeretlen újságíró által készített interjú valóságos gyöngyszem Karl Barth politikai megnyilatkozásainak fűzéréen. Elvárható, hogy e mostani közlés után ennek a szövegét is bejegyzik a bázeli Barth archívumban, akárcsak a Tőkés István és a Molnár Dezső által közölt sorokat.

A Sulyok Istvánnak dedikált nagyváradi prédikáció kézirata mellett Barth soraira, leveleire lelhetnénk még a Molnár Károly⁷³ volt aradi esperes, M. Nagy Ottó és Horváth István hagyatékában. Tőkés István professzor úr nemrég közölte a Barthtól kapott levelét.⁷⁴ Molnár Dezső emlékiratából most tudtuk meg, hogy a volt tábori lelkész 1946-ban bázeli diák lett, képeslapot küldött a kolozsvári tanári karnak, amelyet Barth is aláírt: „Cum toto corde vester. Karl Barth. 28. Okt. 1946.”⁷⁵

Az sem érdektelen, hogy a román királyi diktatúra éveiben Barth miképpen vett részt a Nagyenyeden felállított Református Teológia anyagi támogatásában.⁷⁶

A második világháborút követő gyökeresen megváltozott viszonyok közepette Nagy András kolozsvári nyugalmazott professzor volt az, aki vállalta a le-

⁷² Barth nagyváradi prédikációjának teljes szövege könnyen elérhető művei összkiadásában, ahol a kiadó jegyzetekkel látta el, és a nagyváradi elhangzásának körülményeiről is ír: Barth, Karl: *Predigten 1935–1952*, 47–56. Ez *A vigasztalás Igéje* címmel jelent meg az *Igazság és Élelben*, ld az 55. lábjegyzetet. A prédikációt Nagy Barna, Barth bonni tanítványa készítette, aki a szöveghez még hozzáfűzte az 53. sz. lábjegyzettel jelzett *Végjegyzetet*.

⁷³ Maga Molnár Károly írja: „Barth a *Römerbrief*, a *Credo*, a *Die Auferstehung* című köteteket 'Grosswardein 7. okt. 1936' jelzéssel aláírta. Később a 'közös prédikációra' (Gemeinsame Predigt) utaló meleg sorokkal küldött címemre egy áhítatkötetet. A K. Barth ajánló sorait és a magyar fordítást annak idején dr. Hinrich Stoevesandt besorolta az Archívumba.” Ld. Molnár Károly: *Barth Károly Nagyváradon*, 383.

⁷⁴ Tőkés István: Erdélyből Karl Barthról. Karl Barth Erdélyről. In: *Református Szemle* 2013/1, 73–89.

⁷⁵ Molnár Dezső: *Mintha repülnénk. Egy erdélyi lelkész visszaemlékezései a XX. századból*. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 2013, 123.

⁷⁶ Az 1940 őszén tartott kurzusról, az 1941–1942-es tanévben roppant nehézségek között felállított nagyenyedi Teológia létrejöttéről Horváth István tájékoztatja Barthot. Levelének kelte 1941. jún. 19. A bázeli Karl Barth-Archiv őrzi a nagyenyedi teológiai tanárok köszönőlevelét, amelyben hálájukat nyilvánítják Barth iránt, aki szintén közreműködött az intézetük anyagi támogatásában. A levél kelte: 1941. jún. 16. A román állam semmi pénzügyi segítséget nem adott és a külföldi segélyek elfogadását is tiltotta. Ld. Ferencz Árpád: *Der Einfluss der Theologie Karl Barths auf die Reformierte Kirche Rumäniens*, 105. A nagyenyedi Teológiai Akadémiára vonatkozó iradalom: Nagy Alpár-Csaba: *A Dél-Erdélyi Református Egyházkerületi Rész története*. L'Harmattan, Budapest, 2012. Nagy Géza: *A Kolozsvári Református Theológiai Fakultás története*. Kolozsvár 1995.

velezés veszélyét, és 1966-ban szelíden dorgálta Barthot, hogy nemcsak 1938-ban, hanem később is jól fogott volna a kitartásra szólító buzdítás!⁷⁷

Barthot számos, köztük magyar teológus is figyelmeztette arra, hogy bár akaratlanul, de a tekintélyével támogatott politikai megnyilatkozásainak káros következménye lehet a keleti blokkot uraló, az ún. „új világ” igazolása. Eberhard Busch magyarázatára hagyatkozva, Barth magatartása az egyházak helyzetének józan megítélésével volt összefüggésben a hidegháború idején, és korának gondolkozóival egyetemben úgy vélte, hogy mindent meg kell tenni a harmadik világháború elkerülése érdekében, amely Közép-Európára nézve még katasztrofálisabb következményekkel járna. Ezen években csendesen igyekezett segíteni a kapcsolatrendszerén keresztül a bajba jutott felebarátain, bebörtönzött ismerősein.⁷⁸

Az egy szükséges dolog szempontjából megkérdőjelezhetetlen Barth műveinek⁷⁹ ígihirdetésünkre és általában teológiai gondolkozásunkra gyakorolt pozitív hatása.⁸⁰

Kolozsváron 1937. január 30. dátummal kelt az a latin nyelvű diploma, amelyben az egyházkerület elnöksége és a fakultás tanári kara tudomásul hozza, hogy Barth Károly bázeli tanár „honoris causa professorem Facultatis Theologiae Claudiopolitanae electum esse”. A magyar reformátusok számára ő már a küldetéses Barth Károly. A kolozsvári teológiai tanárok a reformatori teológia jelentőségét felismerve,

„[...] Barth Károlyon keresztül akkoriban éppen azt kapták és adták, amire egyházunknak szüksége volt. Ráneveltek az egyház Urának szeretetére és szolgálatára.”⁸¹

Találóan állapítja meg Tőkés István professzor, hogy Barth teológiája elképzelhetetlen a Heidelbergi Káté és az *Institutio* nélkül.

„A Barth-hatás tehát nem annyira kezdeményezte, mint inkább gazdagabb és áttekinthetőbb üzenetté formálta a már meglévő hitvallási-reformatori erdélyi református adottságot.”⁸²

Barth hitvalló szolgálata a maga módján nemcsak az egyházi életben példázta a helytállást és a mások helyett is síkraszálló kegyes ember közbenjárását.

A Bármeni Teológiai Nyilatkozat (1934. május 31.) tételei által vagy akár egy nagyváradi állásfoglalás révén a Karl Barth vagy a hasonlók köré csoportosulók tudatosan utasíthatták el az ordaseszméket, és annak ellenére, hogy emberileg a

⁷⁷ Pásztori-Kupán István: *Hallgatni arany-e vagy cinkosság?* 112.

⁷⁸ Fazakas Sándor: Barth a kelet és a nyugat feszültségében. In: Fazakas Sándor – Ferencz Árpád (szerk.): *Barth és a magyar református teológia. Rekonstrukciós kísérlet.* DRHE, Debrecen 2011, 111., 35. láb.

⁷⁹ Barth írásainak magyarra fordított (nem teljes) jegyzéke már elkészült. Ld. Osthof, J. M. (Ed.): *Bibliographie Karl Barth.* I-II. TVZ, Zürich 1992.

⁸⁰ Juhász István: Barth hatása a Romániai Református Egyház teológiájára. In: *Református Szemle* 1966/5–6, (342–365.) 345.

⁸¹ Molnár Dezső: *Találkozásaim Barth Károllyal,* 371.

⁸² Tőkés István: *i. m.* 74.

hitvalló egyház zászlóbontása technikailag nem sok sikerrel kecsegtetett, ők ezzel már a háború utáni egyház megszólalásának is megelőlegezték jogosultságát. Barth a hitvallók nevében mondta: nem akartak néma kutyák maradni.

Nem tehetjük, hogy a hazai példamutató személyek közül ne említsük meg Sass Kálmánt, aki a második világháború idején nevén is nevezte a bolszevizmus és a fasizmus akkori vezéreit. Balaskó Vilmos emlékiratában olvassuk:

„Tömve volt mindig a templom, amikor Kálmán prédikált. Lehetőség szerint én is a templomban voltam, a növendékek kíséretében. Oly vakmerően prédikált, hogy több alkalommal megdöbbsentem az olyan nyílt kijelentéseim, hogy ’nem Hitler és nem Sztálin intézi a világ sorsát, hanem a magasságos mennybéli Úristen!’ Az ilyen harsonást nem csoda, ha igyekeztek minél hamarabb elnémítani az ellenségek, akik pedig több oldalról támadtak reá, éppen azért, mert rendkívüli egyéniség volt.”⁸³

Romániában a fasizmus és a kommunizmus idején egyaránt megkísérelték, hogy vallásos színezetű nacionalista köntösbe burkolják az államilag „szentesített” ideológiát, amellyel főleg az elrománosítást célozták, másrészt a keresztyén hitet akarták felcserélni. Ezzel kapcsolatban jól figyeljünk oda Barthnak arra az 1936-os kolozsvári válaszára,⁸⁴ amelyet nemcsak betéve kellene megtanulni hanem öntudatosan megélni:

„Barth úgy látja, hogy nemzetünknek nincs természetes joga arra, hogy védjük, és nincs természetes joga arra, hogy megtartassék, de az örök élet reménysége alapján övé, neki is szól Isten jóságos és irgalmas ígérete. Ezért szabad élnie és ezért nem szabad engednünk, hogy meghaljon. Ha e végső szempont alapján merünk hazafiak lenni, akkor bizonyára megóvatunk attól, hogy bálványokat állítsunk. Akkor nemzetünkhöz való szeretetünk nem lesz az, amit nacionalizmusnak szoktak nevezni, hanem egy résznyi istentisztelet, amely alól nem mentesíthetjük magunkat.”⁸⁵

⁸³ Balaskó Vilmos: *Élet a föld alatt*. Királyhágómelléki Református Egyházkerület, Nagyvárad 2001, 161.

⁸⁴ Vasady Béla a *Református Élet* konferenciáján *Hitem és nemzetem* címmel tartott előadást. Ld. *Igazság és Élet* 1939/6, 215. Még teljesebben olvasható ez a kifejtés az M. Nagy Ottó szerkesztésében és fordításában: M. Nagy Ottó: Barth Károly feleletei előadásával kapcsolatban feltejt kérdésekre. In: *Az Út* 1937, 81–82.

⁸⁵ Vasady Béla: Beszámoló Barth Károly erdélyi körútjáról. In: *Igazság és Élet* 1937/4, 170.: „Barth figyelmét Erdélyben különösképpen az ragadta meg, hogy ott élő magyar református véreink mindennapi életében mennyire konkrét és égető kérdéssé lett a keresztyénség és nacionalizmus, a keresztyén hit és a nemzeti kultúra egymáshoz való helyes viszonyításának a problémája. Barth nem késlekedett annak megvallásával, hogy nemzetiségünk megtartásáért nem faji önhietség és a nacionalizmust bálványozó motívumok alapján kell és szabad küzdenünk, hanem csakis ’az örökélet reménysége’ alapján”. Lényegileg ugyanazt mondta el itt is, mint amelyeket már Sárospatakon is hallottunk, s amik az *Isten kegyelmi kiválasztása* című füzet 37–42. lapjain olvashatók. De mennyivel másképpen hangoztak és hatottak ezek a szavak erdélyi testvéreink konkrét helyzetében!

Nemzetiségünk megtartásáért „az örökélet reménysége alapján” kell küzdenünk.⁸⁶ Karl Barth ilyen alapon intézhette a felhívást a világ keresztyéneihez már 1944-ben, amikor arra kérte a nemzeteket, hogy imádkozzanak a német népért,⁸⁷ ugyanis az új világtrend urait sokkal inkább a gyűlölet vezérelte a németek irányában.

Felhasznált irodalom

A Királyhágómelléki Református Egyházkerület Nagyváradon 1936. november 25-én, a Református Egyház Kulturpalotájában tartott évi rendes közgyűlésének Jegyzőkönyve. Az Egyházkerület hivatalos kiadványa. Nyomatott Deutsch testvérek könyvnyomdájában Resitán, 1937.

Balaskó Vilmos: *Élet a föld alatt.* Királyhágómelléki Református Egyházkerület, Nagyvárad 2001, 161.

Barth, Karl: A vigasztalás Igéje. (ford. Nagy Barna) In: *Igazság és Élet* 1937 (III.) 4. (áprilisi) sz., 131–138.

Barth, Karl: *Gottes Gnadenwahl.* Theologische Existenz heute. Heft 47. Eine Schriftenreihe herausgegeben von Karl Barth und Ed. Thurneysen. Chr. Kaiser Verlag, München 1936.

Barth, Karl: *Predigten 1935–1952.* Herausgegeben von Hartmut Spieker und Hinrich Stoevesandt. (= Karl Barth Gesamtausgabe, Band 26, Abteilung 1: Predigten.) Theologischer Verlag Zürich, Zürich 1996, 47–56.

Bibó István: *Válogatott tanulmányok IV. 1935–1979.* Magvető Kiadó, Budapest 1990.

Borbáth Dániel: Szegedi Kis István hatása Barth Egyházi Dogmatikájára. In: *Református Szemle* 1986/4, 361–367.

Busch, Eberhard: Karl Barth's Lebenslauf. Nach seinen Briefen und autobiographischen Texten. Chr. Kaiser Verlag, München 1976, 292.

Búthi Sándor: Isten megismerése Barth Teológiájában. In: *Református Szemle* 1966, szept.–dec., 5–6. sz., 308–318.

Czirják János: Barth egyházpolitikai küzdelme. Németországi események. Barth elvi állásfoglalása. Barthot megfosztják egyetemi tanszékétől. In: *Kiáltó Szó* 1936, 98–101.

Dávid Gyula: Az egyház a Szentlélek vezetése alatt. In: *Kiáltó Szó* 1936, 80–81.

Deák Ödön: Emlémem Barth kolozsvári látogatásáról. In: *Református Szemle* 1986/4, 384–385.

Eberhard Busch: *Karl Barth's Lebenslauf.* Zweite durchgesehene Auflage. Chr. Kaiser Verlag München 1975, 312.

Fazakas Sándor – Ferencz Árpád (szerk.): *Barth és a magyar református teológia. Rekonstrukciós kísérlet.* DRHE, Debrecen 2011.

Ferencz Árpád: *Der Einfluss der Theologie Karl Barths auf die Reformierte Kirche Rumäniens.* Theologischer Verlag Zürich, Zürich 2005.

Ferencz Árpád (szerk.): *Világok vándorai. Úti beszámoló Karl Barth 1936-os és 1948-as magyarországi látogatásáról. Karl Barth és Vassady Béla levelezése.* A Debreceni Református Hittudományi Egyetem Karl Barth Kutatóintézete, Debrecen 2007.

⁸⁶ Vasady Béla: Beszámoló Barth Károly erdélyi körútjáról. In: *Igazság és Élet* 1937/4, 170.

⁸⁷ Juhász István: Der Einfluss Karl Barths auf die Theologie der Reformierten Kirche in Rumänien. In: *Evangelische Theologie*, 1970/1, (1–56.) 55.

- Gálfy Zoltán: Barth Károly Kolozsvárt és Nagyváradon. In: *Református Szemle* 1986/4, 341.
- Geréb Pál: Barth Károly előadása Kolozsváron. In: *Református Szemle* 1986/4, 351–360.
- Hans Beyer: Karl Barth und der Kirchenkampf in Siebenbürgen. In: *Die Spur. Vierteljahresschrift für evangelische Lehrer in Deutschland*, 1963/3, 119–125.
- Hermán M. János: Száz esztendősen lenne dr. Horváth István teológiai magántanár. In: *Református Kalendárium a 2014. évre*. Királyhágómelléki Református Egyházkerület, Kolozsvár 2013, 158–161.
- Járosi Andor: Barth és a társadalmi kérdés. In: *Kiáltó Szó* 1936, 101–102.
- Juhász István: Barth hatása a Romániai Református Egyház teológiájára. In: *Református Szemle* 1966/5–6, 342–365.
- Juhász István: Der Einfluss Karl Barths auf die Theologie der Reformierten Kirche in Rumänien. In: *Evangelische Theologie* 1970/1, 1–56.
- Karl Barth: Jakab apostol. Ford.: –ly.). In: *Keresztény Magvető* 58. évf. 4. füzet (1926. október–december), 197–202.
- Karl, Barth: *Utolsó bizonyágátelek*. Ford. Ferencz Árpád. Karl Barth Kutatóintézet kiadványai, 5. Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Debrecen 2010.
- Kirschbaum, Charlotte von: *Brief über unsere Herbstreise in den Osten (Ungarn und Siebenbürgen 1936)*. Erläutert und mit Anmerkungen versehen von Árpád Ferencz. Hrsg. von Michael Landwehr. Schriftenreihe der Karl Barth-Gesellschaft e. V. Eigenverlag der Karl Barth-Gesellschaft, Bünde 2000.
- Kiss Béla: A német egyházi helyzet legújabb eseményei. In: *Az Út* 1934/10, 234–239.
- Ladányi Sándor: Karl Barth levele Berecky Albertnek. In: *Reformátusok Lapja* 2001. okt. 21, 4.
- László Dezső: Brunner Emil Erdélyben. In: *Kiáltó Szó* IX. évf. (1935), 44–46.
- László Dezső: M. Nagy Ottó 1903–1946. In: *Református Szemle* 1973/5–6, 422–429.
- M. K. [Molnár Károly]: Dr. Barth Károly látogatása. In: *Reformátusok Lapja* 1936. nov. 1, 389.
- M. Nagy Ottó: Barth Károly feleletei előadásával kapcsolatban feltett kérdésekre. In: *Az Út* 1937, 81–82.
- M. Nagy Ottó: Feljegyzések Barthról. *Református Szemle* 1986/4, 386–388.
- Mátyás Attila: *A nagyváradai evangélikus egyházközösség története*. Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság, Nagyvárad 2012.
- Mester István: Visszaemlékezés Barth Károly kolozsvári látogatására. In: *Református Szemle* 1986/4, 378–381.
- Molnár Dezső: *Mintha repülnénk. Egy erdélyi lelkész visszaemlékei a XX. századból*. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 2013.
- Molnár Dezső: Találkozásaim Barth Károllyal. In: *Református Szemle* 1986/4, 371–377.
- Molnár János: *A Királyhágómelléki Református Egyházkerület története 1920–1942*. Királyhágómelléki Református Egyházkerület, Nagyvárad 1999.
- Molnár János: *A Nagyváradai (Királyhágómelléki) Református Egyházkerület története 1944–1989*. Királyhágómelléki Református Egyházkerület, Nagyvárad 2001.
- Molnár Károly: Barth Károly Nagyváradon. In: *Református Szemle* 1986/4, 382–383.
- Nagy Alpár-Csaba: *A Dél-Erdélyi Református Egyházkerületi Rész története*. L'Harmattan, Budapest 2012.
- Nagy József: *Faj és vallás. A német vallási mozgalmak keresztyén kritikája* (Nagyvárad, é. n.).

- Nagy Barna: Barth Károly politikai theológiája. In: *Sárospataki Református Lapok* 1938, 234–235., 239–241; 1939, 5–6.
- Nagy László: *...és vidámsádd meg az én szívemet*” *Anekdóták, életképek*. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 1996, 68.
- Nagy Géza: *A Kolozsvári Református Theológiai Fakultás története*. Kolozsvár 1995.
- Osthof, J. M. (Ed.): *Bibliographie Karl Barth*. I–II. TVZ, Zürich 1992.
- Pásztori-Kupán István: Hallgatni arany-e vagy cinkosság? Karl Barthnak az 1956-os magyar szabadságharc kapcsán tanúsított „hallgatása” Reinhold Niebuhr értelmezésében. In: *Református Szemle* 2009/1, 103–125.
- Pásztori-Kupán István: Tehetjük-e, hogy amiket láttunk és hallottunk, azokat ne szóljuk? Karl Barth tanítványai és Reinhold Niebuhr 1957-es levélváltása In: *Református Szemle* 2009/2, 195–213.
- Sass Kálmán: *Új világ küszöbén. Üzenet evangéliumi hitű testvéreimhez*. Kiadja az érmihályfalvai Református Egyház iratterjesztése. [1946].
- Sárközy Endre: Barth Károly, a professzor. In: *Református Szemle* 1986/4, 368–370.
- [...]: Karl Barth, a bázeli egyetem tanára Oradeán. In: *Szabadság* LXVI évf., okt. 8., 2.
- Tavaszy Sándor: *Világnézeti kérdések*. Füßy József Irodalmi és Könyvnyomdai Műintézete, Torda 1925.
- Tavaszy Sándor: Barth Károly küldetése. In: *Kiáltó Szó* 1936, 94–95.
- Tőkés István: Erdélyből Karl Barthról. Karl Barth Erdélyről. In: *Református Szemle* 2013/1, 73–89.
- Ulrich Andreas Wien: Briefwechsel zwischen Karl Barth und siebenbürgischen Pfarrern in den Jahren 1930–1947. In: *Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde*, 1995/18, 147–172.
- Varga László (szerk.): *M. Nagy Ottó, az egyéniségformáló tanár*. (Lekt. Hermán M. János.) A Királyhágómelléki és az Erdélyi Egyházkerület közös kiadása, Kolozsvár 2011.
- Vasady Béla: *Az Ige útján sántikálva. Teológiai önéletrajz*. A Debreceni Református Teológiai Akadémia Egyháztörténeti Tanszékének Tanulmányi Füzetei. Debrecen 1993.
- Vasady Béla: Beszámoló Barth Károly erdélyi körútjáról. In: *Igazság és Élet* 1937/4, 170.
- Vasady Béla: Egy nap Barth Károssal. In: *Református Élet* 1937. aug. 17. szám, 262–263.